

GODT ØKOLOGISK HÅNDVÆRK 2018

JORDFRUGTBARHED
GENNEM RECIRKULERING
NATURTILTAG PÅ BEDRIFTEN
KLIMATILTAG DER DUR
ØKONOMI I ØKOLOGI

INDHOLD

JORDFRUGTBARHED GENNEM RECIRKULERING

- 5 FRUGTBAR JORD GENNEM RECIRKULERING**
- 6 LANDBRUGSKOMPOSTEN BLEV FRAVALGT**
Kim Buus, Veggergaarde, Nibe
- 8 SPADEN ER MED I MARKEN**
Kurt Kjelde, Drenderup, Vamdrup
- 10 EN VELLYKKET KOMPOST LUGTER AF GULERØDDER**
Michael Meyer, Vilhelmshøj, Eskebjerg

NATURILTAG PÅ BEDRIFTEN

- 13 NATUREN ER EN VIGTIG DEL AF DET ØKOLOGISKE LANDBRUG**
- 14 GIV PLADS TIL NATUREN**
Evald Vestergaard, Hinge Osteri, Kjellerup
- 16 HÅBER VIBEN KOMMER TILBAGE**
Jakob Kortegaard Becher, Engdal, Farsø
- 18 HOLISTISK NATURPLEJE I VEJLE Å-DAL**
Michael Kjerkegaard, Vejle

KLIMATILTAG DER DUR

- 21 KLIMAFORANDRINGERNE KRÆVER HANDLING**
- 22 LANDMAND VED ET TILFÆLDE**
Henrik Terkelsen, Toftegaard, Glænø
- 24 JO MERE VI VED, JO MERE KAN VI GØRE**
Lene og Lars Jørgensen, Krogsagergård, Randers
- 26 KLIMAINDSATSEN ER EN LØBENDE PROCES**
Mikkel Juhl Nielsen og Karl Juhl Nielsen, Karensminde, Rønne

ØKONOMI I ØKOLOGI

- 29 EN KLAR STRATEGI GIVER RETNING PÅ BEDRIFTEN**
- 30 HAN VISER EN ANDEN VEJ**
Esben Møller Xu, Rudholm, Årre
- 32 BÆREDYGTIG INNOVATION UNDER POPLERNE**
Bertel Hestbjerg, Hestbjerg Økologi, Holstebro
- 34 KUN DØDE FISK SVØMMER MED STRØMMEN**
Jens Peter Jeppesen, Houdam, Lemvig

GODT ØKOLOGISK HÅNDVÆRK 2018

UDGIVER:

Økologisk Landsforening
Silkeborgvej 260, 8230 Åbyhøj
www.okologi.dk

Tryk

ArcoRounborg a/s

Oplag

6.300

Redaktion

Irene Brandt, ansvarshavende
ib@okologi.dk

Jakob Brandt
jb@okologi.dk

Henrik Hindby Koszyczarek
hkh@okologi.dk

Billedbehandling

Arne Bjerre
ab@okologi.dk

Layout

Hanne Bo Poulsen
hbp@okologi.dk

OPMUNTRENDE LÆSNING

Til OL fascineres jeg af, hvad det er menneskeligt muligt at udføre på et par skøjter, på ski eller anden form for bræt, og sikkert er det, at ingen er kommet dertil uden vilje, mod, målrettethed og ufattelig meget træning.

Af Mads Helms, næstformand i Økologisk Landsforening

Det er også fascinerende at læse om de resultater og især om de tanker og den indsats, der ligger bag de nominerede til årets håndværker. De er ikke motiverede af udsigten til at få en olympisk medalje, men af at gøre tingene bedre i en økologisk ånd til glæde og gavn for os alle.

Årets fire kategorier rammer spot on på højaktuelle områder:

Klima er pt nok det, der optager og bekymrer flest mennesker kloden over. Som økologiske landmænd har vi et medansvar men også et ønske om at gøre noget, så vi også i fremtiden kan leve her på jorden og nøjes med at sende en Tesla ud i rummet.

Nede på jorden igen er jordfrugtbarhed og recirkulation kerneområder i økologien, men også noget der hver især er virkeligt udfordrende. Så at kombinere de to er måske nøglen til at komme videre.

På det seneste er der næsten dagligt omtale i radio og tv om bidød, om at viben er ved at følge efter storken bort fra vort landskab, og at insekterne er reduceret med 80 pct. siden 1989. Selvom vi som økologer ikke bruger pesticider, er der stadig rigtigt meget, vi kan gøre bedre for både fugle og insekter.

Man siger, at det går økonomisk godt i Danmark generelt, og at også landmændene har fået det bedre. Dog er der stadig mange, der føler økonomiske udfordringer, så de ikke kan fortage ønskede investeringer eller gennemføre nødvendige generationsskifter.

Der er nok at tage fat på, og derfor er det herligt opmuntrende med nogle rigtig gode historier om økologer, der kan deres håndværk og med stor vilje, mod, målrettethed og masser af hårdt arbejde gør en forskel og inspirerer både etablerede og kommende landmænd. Samtidig får forbrugerne en god indsigt i, hvad økologien kæmper for og formår.

Stor tak til alle jer, der er med til at løftet økologien videre ved at forene holdninger med godt landmandskab, ikke fordi I får guld om halsen, men fordi I har et ønske om at gøre en forskel.

BALANCE

Jordens biologi tilgodeses ved at tilføre jorden kulstof som organisk gødning og planterester, som kan give næring til mikrolivet og regnormene i jorden.

Jordens kemi tilgodeses ved at opbygge den rigtige pH-værdi i jorden, samtidig med at mængden af plantetilgængelige næringsstoffer er tilpasset markens afgrøde.

Jordens fysik tilgodeses ved at forebygge strukturskader i jorden, som kan opstå, hvis der står for meget vand på markerne, hvis der køres for meget med tunge maskiner på markerne og/eller hvis jorden bearbejdes for meget.

FRUGTBAR JORD GENNEM RECIRKULERING

Jordfrugtbarhed opstår i en balance mellem jordfysik, -kemi og -biologi

Af Irene Brandt

- Hvis man vil opbygge en frugtbar jord, skal man have fokus på jordens kemi (hvor der her tænkes på næringsstoffer), biologi og fysik. Disse tre elementer balancerer hinanden, og har det ene element ikke optimale forhold, så hjælper det ikke, at de to andre er optimale, siger Annette Vibeke Vestergaard, der er chefkonsulent inden for planteavl i Økologisk Landsforening. Hun fortsætter:
- Men har alle tre elementer optimale forhold, så har man til gengæld en frugtbar jord.

TJEK GØDNINGSKATALOGET

Annette Vibeke Vestergaard opfordrer de økologiske landmænd til at tjekke Gødningskataloget, som dels findes i en digital form og dels kan skaffes som et hæfte:

- I Gødningskataloget er det beskrevet, hvilke kilder der er i de forskellige egne af landet. Ligesom det også er beskrevet, hvilke næringsstoffer man får adgang til, siger Annette Vibeke Vestergaard.

Hun nævner have-parkkompost og Øgro som to eksempler på næringsstofkilder, der er beskrevet i Gødningskataloget:

- Have-parkkompost er rigtig godt, hvis jordens fysik og biologi skal styrkes. Komposten har et højt kulstofindhold, som giver jorden struktur og næringsstoffer til mikrolivet og jordens fauna.

Til gengæld er der ikke mange lettilgængelige plantenæringsstoffer i denne kompost. Det er der til gengæld i eksempelvis Øgro 9-3-4, som er et restprodukt fra slagterierne. Øgro supplerer derfor jorden med lettilgængelige næringsstoffer i form af kvælstof, fosfor, kalium og magnesium – men gavner ikke jordfysikken, siger Annette Vibeke Vestergaard.

FREM MED SPADEN

Hvis du er i tvivl om, hvorvidt din jord er i balance, skal du ud med spaden og lave en spadeprøve, som også er beskrevet i Gødningskataloget. Det kan også være en god idé at få lavet en jordprøve, som kan vise jordens surhedsgrad og indhold af plantenæringsstoffer.

- Samtidig skal man også her i det tidlige forår gå en tur på sine marker og kigge efter strukturskader, som kan kendes på, om jorden er kørt i smadder, eller der står vand på marken, som ikke afdræner. Er det tilfældet, bør man overveje dræning, ændre intensiteten i jordbearbejdningen, forsøge at undlade kørsel med tunge maskiner og have fokus på det alsidige sædskifte, hvor der indgår afgrøder med dybe rødder, siger Annette Vibeke Vestergaard.

UNDGÅ UDPINING

- Økologiske landmænd har ikke fri adgang til næringsstoffer. Derfor kræver dette område stor opmærksomhed.

Annette Vibeke Vestergaard,
Økologisk Landsforening

Vi skal arbejde for, at de næringsstoffer og planterester, der eksporteres fra markerne, kommer retur - gerne i form af recirkulering. Der er politisk fokus på genanvendelse af husholdningsaffald, som kan blive en vigtig ressource for det økologiske landbrug, siger Annette Vibeke Vestergaard.

Hun er ikke så bekymret for de økologiske landbrug, hvor der er dyrehold; men planteavlerne risikerer at ødelægge jordens frugtbarhed, hvis ikke der er fokus på næringsstofbalancen.

- Den økologiske planteavl skal sætte ind på alle tre områder, og kulstofopbygningen i jorden og næringsstofforsyningen skal have stor opmærksomhed. Planteavleren kan med fordel samarbejde med en mælkeproducent. Og for begge parter ville et samarbejde ofte gavne jordens frugtbarhed. Mens planteavleren får adgang til flere næringsstoffer, får mælkeproducenten mulighed for et mere alsidigt sædskifte på gårdens marker, siger Annette Vibeke Vestergaard.

LANDBRUGSKOMPOSTEN BLEV FRAVALGT

De, der går forrest, høster ikke altid succes, for Kim Buus endte forsøgene med landmandskompost med marker fulde af ukrudt

Tekst og foto: Irene Brandt

Syd for Nibe holder økologisk fåreavler Kim Buus til. I 2016 fik han 700 ton landmandskompost fra Renovest i Løgstør og Års, som er blev fordelt med 25-30 ton pr. ha på gårdens jorde.

Kim Buus spredte komposten med en forventning om, at markerne ville blive tilført 40 kg P pr. ha, som Kim Buus ellers skulle have skaffet sig ad andre veje.

Derudover tilfører komposten jorden en del kulstof, som øger omsætningen af andre næringsstoffer i jorden. På sandjord er komposten et godt supplement, men også på de tunge jorde gør komposten nytte, fordi det komposterede have-parkaffald forebygger jordpakning, når det spredes på markerne.

Dermed lettes jordbearbejdningen, og brændstofferbruget reduceres.

Derudover er Kim Buus blevet anbefalet at bruge kompost, fordi komposten - i modsætning til ren gylle - også har en jordforbedrende effekt, ligesom gyllen heller ikke i samme omfang gavner det mikrobielle liv i jorden. Men indsatsen skal være kontinuerlig. Det første år vil nedbrydningen af det organiske materiale forbruge mere N, end komposten tilfører marken. Efter en kort årrække vender billedet, og N frigives på marken.

SKAL LEVERES

Kim Buus delte udgiften til levering af komposten med Renovest.

- Det kostede 20 kr. pr. ton, og betalte selv halvdelen; men det er for dyrt for os, fordi vi derefter også har udgifter til at håndtere og sprede komposten på markerne. Derfor skal vi helst have komposten leveret gratis, hvis det skal være attraktivt for os, siger Kim Buus.

Men han erkender også, at komposten kunne blive værdifuld for gården.

- Vi har meget let jord, og der er brug for kompostens jordforbedrende virkning, siger Kim Buus og tilføjer:

- Fik vi ikke fosfor og kali gennem komposten, skulle vi også ud at købe disse næringsstoffer.

UD MED FREMMEDLEGEMER

Selvom landmandskomposten fra Renovest i 2016 gik for at være noget af den reneste kompost i Danmark, fandt Kim Buus alligevel ting i komposten, som han absolut ikke ønsker spredt på sine marker.

- Vi bliver nødt til at opdrage mere på dem, der afleverer have-parkaffaldet på genbrugsstationerne. Jeg kunne ikke bruge komposten på kløvermarkerne, fordi de fysiske urenheder går i min snitter, siger Kim Buus.

STOPPEDE SAMARBEJDET

I dag har Kim Buus stoppet samarbejdet med Renovest, for ud over at landbrugskomposten var forurenset af fremmedlegemer, viste det sig også, at komposten indeholdt spiredygtige ukrudtsfrø i meget store mængder.

- Når kompoststakken ikke op på 70 grader, så overlever ukrudtsfrøene, og vi har været meget plaget af gulurt, siden vi sidst spredte landmandskomposten på vores marker, siger Kim Buus.

Hvis han igen skal samarbejde med renovationsselskabet, skal komposten forbedres.

- Idéen er jo god nok; men der skal arbejdes videre med udviklingen af landbrugskomposten, hvis den skal blive egnet til at sprede på markerne. Dels skal der styr på, at komposten ikke indeholder fremmedlegemer, dels skal temperaturen i hele stakken under bedre kontrol, og dels skal vi finde en løsning, der også er økonomisk attraktiv for landmanden, siger Kim Buus.

SATSER NU PÅ EFTERAFGRØDER

Kim Buus har indtil videre vendt landbrugskomposten ryggen.

- I stedet satser jeg på efterafgrøder, og så vil jeg fladekompostere og nedmulde mit kløvergræs, siger Kim Buus.

KIM BUUS BLEV IKKE BELØNNET FOR SIT PIONÉRARBEJDE I FORHOLD TIL AT BRUGE HAVE-PARKAFFALD SOM JORDFORBEDRINGSMIDDEL PÅ SINE MARKER; MEN HAN SYNES STADIG, DET ER VIGTIGT AT FÅ NÆRINGSSTOFFERNE TILBAGE TIL MARKERNE - BLOT I EN RENERE FORM END DEN HAN SELV OPLEVEDE AT FÅ.

FAKTA:

Målinger i landmandskomposten fra Løgstør april 2016:

Forventet udnyttelsesgrad %

N, total kg/ton	4,1	5
P, total kg/ton ts	1,2	100
K, total kg/ton ts	2,0	80

Kim Buus' gård:

- 51 ha heraf 10 ha eng
- 60 moderfår

Dyrker:

- spelt til Aurion
- rug
- byg/havre

KIM BUUS TOG CHANCEN MED LANDBRUGSKOMPOSTEN FRA RENOVEST I LØGSTØR OG ÅRS; MEN RESULTATET VAR IKKE TILFREDSSTILLEND. FREMMEDLEGEMER OG UKRUDTSFRØ GAV UTILSIGTEDE BESVÆRLIGHEDER PÅ MARKEN.

I 2016 BLEV DER SPREDT 30 TON LANDBRUGSKOMPOST PR. HA PÅ KIM BUUS' MARKER SYD FOR NIBE.

SPADEN ER MED I MARKEN

Planteavler Kurt Kjelde komposterer (næsten) alt, han kan få fat i

Tekst og foto: Irene Brandt

Bag gården i Drenderup ved Vamdrup tårner kompoststakken sig op. Kurt Kjelde er begyndt at sprede komposten på sine marker. Så stakken er skåret igennem og minder om molerskrænterne ved Limfjorden, og de forskellige lag afslører, at lidt af hvert hen ad vejen er blevet lagt i stakken.

Den øverste 1- 1½ meter af stakken er sort og omsat, og de røde kompostorm myldrer frem, da Kurt Kjelde stikker spaden ned i stakken.

- Jeg har altid spaden med i marken, forklarede Kurt Kjelde for lidt siden inde ved spisebordet, og det giver god mening, for han holder hele tiden øje med sin jord, noterer, hvad han ser, og hvad han i løbet af året foretager sig på sine marker.

SØGTE UDFORDRINGEN

Kurt Kjelde omlagde sin ejendom til økologi i 1999.

- Jeg kunne lide udfordringen - og så havde Kolding Herreds Landboforening en knaldgod konsulent, som syntes, hun skulle lægge os alle om. Så det var vi en del, der gjorde. Og gennem årene er jeg blevet mere og mere fanget af arbejdet med jorden som økologisk landmand, fortæller Kurt Kjelde.

I første omgang var det hans mål at få udfaset den konventionelle gylle fra ejendommen.

- Det er en del år siden, at jeg nåede det mål, konstaterer han og remser op, hvad

han i stedet tilføjer på sine marker:

- Jeg komposterer halm, havepark-affald fra kommunen, afklip fra fodboldbanerne, flis, tang fra oprensning af strandene ud til Lillebælt - i alt ca. 12-1400 ton til kompost om året. Og så får jeg ca. 400 ton økologisk dybstrøelse, som fordeles med otte ton pr. ha.

Kurt Kjelde tilføjer, at han synes, det er noget sjovere at finde alt muligt, som kan komposteres og recirkuleres, i stedet for bare at få gylle fra en kvæg- eller svinegård.

- Vi kan jo alle få gylle, så er vi sikre på at få nok N, men gyllen bidrager ikke til at forbedre jordens frugtbarhed, siger Kurt Kjelde.

KORN TIL KONSUM

Ligesom Kurt Kjelde gerne springer over, hvor gærdet er højest, når han skal forbedre sin jord, har han heller ikke valgt de nemme, gennembrøvede afgrøder som for eksempel foderbyg.

- Jeg vil meget hellere dyrke korn som ølandshvede og spelt til konsum. Jeg kan dels godt lide tanken om, at vi selv en dag skal spise vores egne afgrøder, og dels er det mere udfordrende at dyrke afgrøder, som man skal eksperimentere med for at få en god høst, siger Kurt Kjelde.

Ud over komposten og dybstrøelsen tilføres markerne næringsstoffer fra kløvergræsefterafgrøden, som pløjes ned, inden kornet sås.

- På denne måde kan både Ølandshveden og spelten klare sig fint med 50-60 kg N pr. ha, siger Kurt Kjelde.

VIGTIGT AT LÆGGE EN BUND

Som ny økolog for snart tyve år siden bekymrede Kurt Kjelde sig meget om, hvordan han skulle få bugt med

OM GÅRDEN

Omlagt i 1999
50 ha

Kurt Kjelde dyrker:

Ølandshvede, havre, spelt, frøgræs, vinterraps og hestebønner.

Kurt Kjelde komposterer:

Halm, haveparkaffald, græsafklip, tang og dybstrøelse

Jord: JB 3-4

kvikgræsset uden sprøjten, en anden bekymring drejede sig om, hvorfra han skulle få næringsstofferne til sine afgrøder.

- Det har jo så vist sig, at hverken kvik eller næringsstoffer har været et problem. I stedet har vi haft andre udfordringer - på ét tidspunkt var det skræppe, så var det agerkål, og sådan har det skiftet gennem årene; men i dag har jeg lært, at jeg bare skal koncentrere mig om at få lagt en god bund i form af en frugtbar jord. For en stærk afgrøde er verdens bedste ukrudtsmiddel, siger Kurt Kjelde.

Den gode bund betyder også, at de første års meget svingende høstudbytter i dag er afløst af stabile udbytter uden de store udsving fra år til år.

Og så er vi nået til spaden:

- Jeg har altid spaden med i marken, så jeg kan tjekke jorden. Og i dag har vi en livlig og porøs jord med god krumme-struktur, som er meget forskellig fra den jord, vi startede med i 1999, siger Kurt Kjelde, som ærgrer sig over, at han ikke fik målt humusindholdet i jorden, da han lagde om. I stedet må han nøjes med at konstatere, at han kan se forskellen.

FREMTIDEN

- På sigt tror jeg, at økologerne bliver nødt til at stoppe med at bearbejde jorden så meget, som vi gør i dag. Dels er det en stor klimabelastning at køre med plov ude i marken. Vi bør ikke gå længere end fem cm ned i jorden. Dels er der meget, der tyder på, at mikrolivet i jorden, som er vigtige for kulstofopbygningen, ikke trives, når vi vender jorden for meget, siger Kurt Kjelde.

At jorden hele tiden skal forbedres, er i dag Kurt Kjeldes målsætning, og han overvejer, om han måske skal tage skridtet og lægge om endnu en gang.

- Jeg tror faktisk godt, jeg kunne finde på at tage skridtet og blive biodynamiker. I hvert fald arbejder de efter stort set de samme jordforbedringsmetoder, som jeg selv har erfaret mig til, virker på min jord, siger Kurt Kjelde.

KURT KJELDE HAR EKSPERIMENTERET SIG FREM TIL ROBUST JORD PÅ SINE MARKER.

SNITTET GENNEM KOMPOSTSTAKKEN AFSLØRER, AT DER ER KØRT MANGE FORSKELLIGE MATERIALER I STAKKEN.

DEN FÆRDIGE KOMPOST ER SORT, OLIEAGTIG OG FYLDT MED RØDE KOMPOSTORM.

EN VELLYKKET KOMPOST LUGTER AF GULERØDDER

Hos Michael Meyer er kompost ikke bare kompost. Biologisk indsigt ligger til grund for håndværket, når han laver kompost til sine marker

Tekst og foto: Irene Brandt

Det er snart to år siden, at Michael Meyer besluttede sig for at kombinere sine erfaringer med pløjefri dyrkning med økologi, og set i bakspejlet er det første år gået godt, og han er i slutningen af januar utålmodig efter at komme i gang med forårsarbejdet på Vilhelmshøjs marker.

- Nogle mener faktisk ikke, at det, jeg gør, kan lade sig gøre; men de kan bare vente og se. Jeg kan se lys for enden af tunnelen, og det 1. år gik godt, selv om der har været udfordringer, at vi med løbende justeringer kommer rigtig langt i det 3. år, siger Michael Meyer. Målet er en frugtbar og robust jord med et højt humusindhold og en god krummestruktur. Og Michael Meyer er godt på vej.

BIOLOGIEN LAVER ARBEJDET

- Mit dyrkningsprincip tager afsæt i det regenerative landbrug, hvor biologien laver arbejdet, siger Michael Meyer. Han er derfor meget bevidst om, at mens de små Murray Grey kreaturer bidrager til jordfrugtbarheden over jorden, arbejder mange tons 'husdyr' under jorden. I form af regnorm, bakterier og svampe, også kaldet jordbiologien.

- Men de arbejder ikke gratis, derfor fodrer jeg jordlivet med kompost, komposteret gylle og grønne marker året rundt, som henter energi ud af sollyset, der binder kulstof i jorden - både i fast form

og i flydende form som rodeksudat fra rødderne, siger Michael Meyer.

Han tilføjer:

- Selv her i januar er vores græsmarker på tre uger vokset tre cm.

KONSERVERENDE PROCES

Michael Meyer er stærkt inspireret af Dietmar Näser, Friedrich Wenz og Martin Beck, som han har været på kursus hos. Det er på disse kurser, han er blevet introduceret til at arbejde med det regenerative landbrug og til de konserverende komposteringsprocesser.

- Jeg bruger mælkesyrebakterier i komposten i milerne, på markerne og i gyllen som processtyring, så komposteringen kører i den ønskede retning.

Det er vigtigt at forstå forskellen mellem forrådnelse og kompostering. Forrådnelse er en oxidativ/nedbrydende energitabende proces. Hvorimod kompostering er det stik modsatte, dvs. en reduktiv, konserverende, huminstofopbyggende proces, siger Michael Meyer.

Han glæder sig over, at landmændene ved at forstå og arbejde sammen med biologien på marken kan skabe en praksis, der fungerer - også uden input fra store industrielle foretagender.

- Vi kopierer naturen i vores fødevarerproduktion, og dette koncept har vist sig at fungere i praksis, siger Michael Meyer.

EN KOMPOST ER IKKE BARE EN KOMPOST. MICHAEL MEYER HAR EFTERHÅNDEN FUNDET EN GOD OPSKRIFT.

GODT HÅNDVÆRK

Michael Meyer lægger vægt på, at kompost ikke bare er kompost. På Vilhelmshøj ligger tre lange kompostmiler, som er bygget op af blandt andet frisk, fliset pil, urter og komposteret dyregødning. Sammen med fladekompostering på markerne og komposteret gylle bidrager milerne til at recirkulere gårdens egne og importerede næringsstoffer.

Gyllen, som Michael Meyer får fra andre landmænd, komposteres i gylletanken gennem tilsætning af hø-te og mælkesyre-bakterier, inden det bruges på gårdens marker.

- Min erfaring er, at ren svinegylle ikke kan komposteres, fordi kulstofindholdet er for lavt. I stedet blander jeg svinegylle med kvæggylle, som har et meget højt kulstofindhold, siger Michael Meyer.

På samme måder har han eksperimenteret sig frem til, hvilket håndværk der ligger bag gode kompostmiler.

- Jeg bygger milen og med frisk, fliset pil, de urter, der følger med pilen, samt dybstrøelse. En ny mile poder jeg også altid med kompost fra en ældre bunke. Når milen er sat, køres den over, så varmen, der udvikles i milen, ikke tabes. Derefter kommer der naturligt fotoautotrofe bakterier i milens øverste lag. Disse bakterier udskiller enzymet hydrogenase, som får processen i milen

til at gå fra et anaerobt miljø, til et aerobt miljø, forklarer Michael Meyer og fortsætter:

- Jeg tilsætter også ler, som jeg henter fra marken. Leret er vigtigt i komposten, fordi ler har negativt ladede ioner, som binder de positivt ladede næringsstoffer i komposten, samtidig med at det laver vigtige ler-humuskomplekser.

Kompostmilen bliver boostet med mælkesyrebakterier, og Michael Meyer ved, at komposten er god, når indholdet er granuleret, lugter af gulerod og væsken i milen er fed og olieagtig. Mælkesyre-fermentet styrker den humusopbyggende proces i milen og ved fladekompostering, og Michael Meyer opformerer selv mælkesyre-ferment, med rørsukker-melasse og 25 – 30 grader vand, som trækker i ca. otte dage inden brug.

MICHAEL MEYER GLÆDER SIG TIL AT KOMME I GANG MED SIT 2. OMLÆGNINGSÅR PÅ VILHELMSHØJS MARKER, HVOR HAN KOMBINERER PLØJEFRI DYRKNING MED ØKOLOGI.

FAKTA

Til Vilhelmshøj er der 225 ha, som suppleres med 105 ha jord, der er forpagtet ind til gården.

Gården har en god arrondering.

Til foråret sås markerne til med:

- hestebønner
- lupin
- rajsgræs til frø
- ærter
- havre

Der laves kløvergræsudlæg på alle markerne.

Efterafgrøderne er en blanding af: vinterfoderryps, blodkløver, vikke og rug.

En kødkvægsbesætning er under opbygning. Besætningen består pt. af 25 dyr af racen Murray Grey, som bidrager til gården med næringsstoffer og kødproduktion.

Familien står selv for driften af gården.

NATUREN ER EN VIGTIG DEL AF DET ØKOLOGISKE LANDBRUG

Naturtiltag og naturhensyn bør kunne findes på alle økologiske ejendomme

Af Irene Brandt

Bent Rasmussen,
Økologisk Landsforening

- Den økologiske landmand skal arbejde med naturen på ejendommen ud fra to forskellige tilgange. Dels er der den bevaringsværdige natur, som er beskyttet, hvor landmanden kan gøre naturplejen til en del af gårdens drift. Dels er der alle de tiltag, man kan gennemføre på ejendommen, som kan give naturen bedre betingelser på selve dyrkningsfladen, siger Bent Rasmussen, der er økologiskonsulent i Økologisk Landsforening. Han tilbyder økologiske landmænd at udarbejde en Naturplan for deres ejendom, som kan hjælpe dem i gang med at tilgodese naturen.

- Landmænd er jo entreprenante mennesker, og det betyder, at de ofte starter med at skabe helt ny natur. I forhold til naturhensynet er det dog sjældent den optimale løsning. For brandmandens lov gælder også i naturarbejdet på gårdene: Sørg for at redde det eksisterende og det mest værdifulde først, siger Bent Rasmussen.

GIV PLADS TIL NATUREN

Selv på ejendomme, hvor der ikke er beskyttede naturtyper, er der mange ting, landmanden kan gøre, hvis han ønsker at tilgodese naturen på ejendommen. - Læhegn, markveje og gamle mergelgrave, hvor der er plantetække hele

året, giver plads til insekter og fugle, som jo er i stor tilbagegang i det åbne land. Det er afgørende, at man starter med at finde ud af, hvad der allerede findes på ejendommen, så man ikke i en god mening kommer til at fjerne en artsrig natur, for at etablere ny natur, siger Bent Rasmussen.

I takt med at ejendommene er blevet større, er størrelsen på de enkelte marker også vokset. Det er blevet lettere at dyrke jorden; men det er naturen, der betaler prisen, når markskel og fugtige pletter pløjes op. Insekter – bl.a. vilde bier og løbebiller – har en nyttevirkning for det økologiske landbrug, så store marker er ikke en fordel. Bierne og billerne bevæger sig typisk ikke meget længere end 50 meter ind i marken. Derfor skal man sikre, at der er levesteder til dem, så de kan dække hele marken fra deres boer.

ÅBEN FOR OFFENTLIGHEDEN

- Lader man markveje og markskel ligge på sin jord, giver man også sine naboer en god mulighed for at færdes i det åbne land, uden at de skal ind over ens marker, siger Bent Rasmussen, som ikke mener, at man skal lade chancen for lidt goodwill i lokalområdet gå fra sig.

- I år tilbyder vi også økologiske landmænd frøblandinger med urter, der er attraktive for især de vilde bier; og det er vigtigt, at disse blomsterstriber etableres ude i den eksisterende dyrkningsflade, så striben ikke etableres på bekostning af eksisterende natur. Effekten af striben bliver størst, når den støder op til eksisterende natur - enten decideret beskyttet natur eller en markvej, et læhegn eller en mergelgrav, siger Bent Rasmussen.

FIRE TING, ØKOLOGER BØR VÆRE KENDT FOR

- at pleje beskyttet/truet natur.
- at have fokus på de permanente landskabselementer i dyrkningsfladen - som skel, læhegn, markveje og mergelgrave.
- at arbejde med udviklingen af jordbundsfaunaen - som også danner grundlaget for en frugtbar jord.
- at give offentligheden adgang til naturoplevelser på deres ejendom.

GIV PLADS TIL NATUREN

Lad træer stå på marken, grav vandhuller og lad vindfælder ligge, hvor de falder. Der er mange ting, man kan gøre, hvis naturen skal tilgodeses på bedriften

Tekst og foto: Irene Brandt

- Vi kæmper ikke kampe, vi ikke kan vinde. Derfor følger vi, hvad der er bedst for naturen. Som regel er det også bedst for én selv, siger Evald Vestergaard, der har malkekøer og eget ostemejeri i Nørskovlund nord for Hinge Sø i Midtjylland. På gården er naturen en velkommen medspiller.

- Når jeg går og passer mine dyr eller sidder i min traktor, så tænker jeg over, hvordan jeg kan skabe mere plads til naturen på gården uden at skulle ty til store, forkromede løsninger, fortæller Evald Vestergaard.

Naturtiltagene på ejendommen er hans modtræk til strukturudviklingen i landbruget, som har betydet færre men større gårde og derfor også større marker og mindre plads til den vilde natur, der engang trivedes i læhegn og langs markvejene.

- Man kan faktisk gøre rigtigt meget for naturen, uden at skulle have den store håndbog frem, siger Evald Vestergaard, som selv går og finder på gode naturtiltag på sin ejendom. Han lader for eksempel vindfælder ligge - ikke nødvendigvis hvor de falder, men så i et hjørne, hvor de lige så stille kan ligge og formolde, mens fugle, insekter og svampe nyder godt af vedets forfald. Afklip fra gårdens mange læhegn går samme vej. Han lader solitære træer stå på markerne, hvor de giver skygge til kreaturerne. Rundt om træerne lægger han marksten. Så skader kvæget ikke træet, og mellem stenene har fauna og flora deres eget lille paradis.

GRAVER SØER

I stedet for at kæmpe mod vandspejlet, som hæver sig, når effekten af drænene på en humusrig jord efter nogle års dyrkning forsvinder sammen med humusen, lader Evald Vestergaard de fugtige steder udgrave, så der kan etableres søer i stedet for den våde ager.

- Det kan ikke betale sig at kæmpe imod. Derfor kan man lige så godt lade arealet gå tilbage til naturen. Og så har jeg jo også noget kønt at kigge på, når køerne skal hentes ind om sommeren, konstaterer Evald Vestergaard.

Han sørger for, at de forskellige områder med natur på ejendommen ligger tæt, så vildtet, der færdes på jordene, kan færdes frit uden at skulle krydse store, åbne arealer.

- Vi har også i regi af Spor i landskabet fået kortlagt vores markveje, så offentligheden kan få adgang til naturen på vores gård, fortæller Evald Vestergaard

LAD DET TAGE TID

Evald Vestergaard har ladet naturen indfinde sig bid for bid.

- Man skal ikke tro, det her kan klares på en måned. For os har det været vigtigere, at vi fik gennemført de forskellige tiltag, end at de skulle realiseres i en fart. Derfor har arbejdet også været overkommeligt, siger Evald Vestergaard.

NATURPLEJE

Ud over at lade naturen få plads på landbrugsjorden, lader Evald Vestergaard sine kvier afgræsse beskyttet natur ved Hald Sø for Naturstyrelsen. Derudover har han Sortbroget jysk malke race, som sammen med kvier fra gården laver skovgræsning i Langå Egeskov for Danmarks Naturfond.

- Det er en plejeopgave, som kræver robuste og nøjsomme dyr. Derfor har vi valgt at bruge en af de gamle racer, som både kan løse opgaven med at pleje naturen og samtidig har en fornuftig tilvækst, siger Evald Vestergaard.

EVALD VESTERGAARD GIVER PLADS TIL
NATUREN PÅ SIN MALKEKVÆGSEJEN-
DOM I MIDTJYLLAND.

OSTERIET HINGE

220 ha - heraf:
35 ha græs
Ca. 4 km markvej
Ca. 3 km læhegn

200 malkekøer

MARKSTENENE BESKYTTER DE SOLITÆ-
RE TRÆER PÅ MARKEN MOD KREATU-
RERNE OG GIVER SAMTIDIG FAUNA OG
FLORA ET FRISTED PÅ MARKEN.

KIRKESTIEN ER BEVARET PÅ TVÆRS AF
EVALD VESTERGAARDS MARK. STIEN
GIVER OFFENTLIGHEDEN ADGANG TIL
DET ÅBNE LAND OG ER MED SINE BREDE
VEJKANTER OGSÅ LEVESTED FOR VILDE
DYR OG PLANTER.

HÅBER VIBEN KOMMER TILBAGE

I forsommeren blomstrer priklæbet gøgeurt flittigt på de fredede arealer på Engdal, og for hvert år kommer der flere planter af den sjældne orkidé på engene; men viben lader stadig vente på sig

Tekst og foto: Irene Brandt

- I min barndom var lyden af Engdal om sommeren, lyden af viben i engen. Desværre er den ikke kommet tilbage. I stedet er det dobbelt bekkasin, der nu tegner gårdens lydbillede om sommeren, siger Jakob Kortegaard Becher, der overtog sit barndomshjem i 2003. Både Jakob Kortegaard Becher og hans kone er uddannet biologer og underviser på gymnasier; men i fritiden er det gamle dyreracer - Ertebøllefår og Sortbroget jysk malkerace, SJM - og naturpleje, der optager familien i Himmerland.

- For os var det vigtigt at komme ud og bo et sted, hvor der var jord, hvor vi kunne gøre noget for at skabe en natur med stor diversitet, siger Jakob Kortegaard Becher.

Han er bekymret for den skræntende danske natur, hvor arter uddør.

- Derfor kan man også godt sige, at jeg er blevet landmand for at passe på naturen, siger Jakob Kortegaard Becher.

Han tilføjer:

- Jeg tror, at jo bedre samspillet med naturen fungerer i landbruget, des bedre er vores muligheder. Her på ejendommen bestræber vi os på at producere fødevarer i et samspil med naturen, i stedet for at tvinge naturen ind i rammer, der

passer til en given produktion.

På Engdal er der fugtige enge med hængesæk. Her vokser den meget sjældne priklæbet gøgeurt, som kun er fundet få andre steder i Danmark. Den er i fremgang år for år takket været en målrettet pleje af arealerne.

- Plejen tager afsæt i, hvordan vi skaber de bedste forhold for netop denne orkidé, men samtidig tilgodeses mange andre arter, som vokser på arealet, som uden pleje hurtigt ville vokse til i pil og tagrør, siger Jakob Kortegaard Becher.

DYRENE ER VIGTIGE

I sin tid var det Jakob Kortegaard Bechers far, der fandt en stamme af får i Ertebølle - ikke så langt fra Engdal. Han begyndte et systematisk avlsarbejde på den tilbageværende bestand for at bevare racen, og Jakob Kortegaard Becher har fortsat dette arbejde. Han lægger stor vægt på, at dyrene opformeres i det miljø, de oprindeligt er tilpasset i, så deres egenskaber bevares for eftertiden. Ertebøllefårene sørger sammen med en snes SJM ammekøer for, at naturen på Engdal og i de historisk og naturmæssigt interessante områder i det vestlige Himmerland passes.

- Jeg har altid haft dyr, og kan rigtig godt lide at arbejde med dyrene - og så fulgte de jo med gården, da vi købte den af min far, siger Jakob Kortegaard Becher.

DRIFTSFORM PÅ TRE BEN

- Vi har bygget driften af gården op omkring tre aktiviteter, som på hver sin måde bidrager til gårdens økonomi:

- Naturpleje, hvor vi udnytter vores faglige viden som biologer, til at skabe natur med høj diversitet.

- Bevaring af gamle racer. Dyrene har forskellige egenskaber, som kan udnyttes i arbejdet med at tage forskellige naturhensyn.

- Salg af levende dyr til andre landmænd og indtægter fra kød fra overskydende dyr.

CODE OMSTÆNDIGHEDER

- Det er et privilegie, at vi har to gode jobs ved siden af landbruget. Skulle vi have levet af landbruget, havde vi måttet gribe det meste anderledes an. For eksempel har vi selv opformeret alle vores dyr, hvilket - især når det drejer sig om køer - binder en masse penge. Det havde vi ikke kunnet gøre, hvis vi ikke havde haft supplerende indtægter, siger Jakob Kortegaard Becher.

STEDET BESTEMMER ALT

Bliver man som Jakob Kortegaard Becher landmand, fordi man vil passe på naturen, skal man heller ikke slå sig ned på den første den bedste ejendom.

- Stedet bestemmer alt! konstaterer Jakob Kortegaard Becher og fortsætter:

- 25 ha bar pløjemark, som skal forvandles til natur, betyder en lang periode uden indtægter, men hvor jorden alligevel skal forrentes.

NØJSOMME DYR

Valget af dyrene, der skal stå for naturplejen, har også stor betydning, for lønsomheden i at lave naturpleje.

- Vi har to nøjsomme husdyrracer, som supplerer hinanden godt i naturplejearbejdet, og som begge kan opfædes på naturarealer, mens de konverterer rørskov til strandeng eller plejer et hedeareal. Det giver lave foderomkostninger, siger Jakob Kortegaard Becher.

JAKOB KORTEGAARD BECHER OVERTOG I 2003 SIN FARNS GÅRD OG HANS ARBEJDE MED AT OPFORMERE STAMMEN AF ERTEBØLLEFÅR OG SIDEN OGSÅ SJM-KVÆG PÅ ENGDAL. FÅR OG KVÆG ER DYGTIGE NATURPLEJERE, SOM FORVANDLER RØRSUMPE TIL STRANDENGE

ENGDAL:

Gården har 25 ha jord fordelt på:

9 ha agerjord
6 ha skov
10 ha fredet eng

Derudover forpagter

Jakob Kortegaard Becher:

40 ha naturarealer, som afgræsses
40 ha agerjord med kløvergræs til slæt, samt rug og havre til salgsafgrøder.

Naturplejebesætningen på

Engdal:

75 moderfår af Ertebølle-race
22 SJM ammekøer.

PRIKLÆBET GØGEURT TRIVES PÅ HÆNGESÆKKEN PÅ ENGDAL. FOTO: SCANPIX.

HOLISTISK NATURPLEJE I VEJLE Å-DAL

En unik kombination af holistisk afgræsning og god kommunikation mellem kommunens biologer og landmanden, der leverer dyrene til naturpleje, har gjort naturpleje til en god forretning for Michael Kjerkegaard i Vejle

Tekst og foto: Irene Brandt

- Hvis naturplejen udelukkende måles på, om græsset er bidt tilstrækkeligt kort på en bestemt dato, så ender vi med at lave en natur, vi ikke ønsker, konstaterer Michael Kjerkegaard, der afgræsser en snes lokaliteter i naturen rundt om Vejle. Heraf er 17 lokaliteter så små, at de kun afgræsses i kortere perioder og ofte kun med én ko og en to kalve.

Dét burde der ikke være økonomi i; men det er der, fordi Vejle Kommunes Skov- og Naturafdelingen har udviklet et vel-fungerende samarbejde med borgerne i nærheden af de plejekrævende arealer. Borgerne danner kogræsserlaug, som påtager sig opgaven med at tilse kreaturerne dagligt, så landmanden ikke skal bruge hele dagen på at køre fra lokalitet til lokalitet, og kommunen sørger også for hegningen af arealerne.

- Biologerne fra kommunen inviterer dyreholderne til erfamøder, hvor vi snakker om plejen, og det har været lidt af en øjenåbner at finde ud af, hvad målet med naturplejen egentlig er, siger Michael Kjerkegaard - og tilføjer:

- Det er faktisk nemt at gøre det rigtige, hvis vi bare får at vide, hvad vi skal gøre.

Han ville ønske, at finansieringen af naturplejen blev fjernet fra EU's Landdistriktsprogram og i stedet blev finansieret af nationale midler, så Landbrugsstyrelsen kunne vurdere naturplejeindsatsen ud fra, om indsatsen gavner formålet med naturplejen i stedet for kun at tage hensyn til, om EU's krav til nedgræsning af et areal er opfyldt.

HENSYN TIL SVAMPE

- Fordi jeg i dag samarbejder med biologerne fra kommunen om hvert enkelt areal, mine dyr afgræsser, kender jeg også formålet med naturplejen på alle arealerne, og i fællesskab finder vi den plejeindsats, der bedst gavner hvert enkelt areal, fortæller Michael Kjerkegaard.

Han fortsætter:

- Jeg plejer for eksempel et areal, hvor der vokser en meget sjælden svamp, som kræver en meget næringsfattig jord. Men arealet skal også holdes lysåbent. Vi løser opgaven ved at lade dyrene græsse arealet helt ned to gange med kort mellemrum om foråret. Derved dannes der ikke så meget førne, og jorden bliver udpint til gavn for den sjældne svamp.

KOEN OG KALVEN PLEJER NATUREN

Michael Kjerkegaards besætning varierer mellem 100 og 110 Hereford moderkøer. Goldkøerne græsser i naturen om sommeren, og de kælder alle hen på

HEREFORD ER ROBUSTE DYR, SOM KAN GÅ UDE HELE ÅRET - ISÆR NÅR DE SOM HER KAN SØGE LY FOR VINDEN I SKOVBRUNET.

efteråret, hen over vinteren går koen og kalven sammen, men om foråret tages kalvene fra til slagtning. Køerne fortsætter med at græsse i naturen, mens slagtedyrene fedes op på agerjord. - På denne måde løser vi det problem, mange landmænd har med at få tilvækst på slagtedyrene i naturplejen, fortæller Michael Kjerkegaard.

HOLISTISK AFGRÆSNING

Ud over de 17 mindre naturarealer, Michael Kjerkegaard afgræssede med hjælp fra kogræsserlaugene i 2017, er han også dyreholder i et nyt naturgenopretningsprojekt, som Vejle Kommune og lokale jægere samarbejder med Økologisk Landsforening om. Projektet går ud på at etablere natur på landbrugsarealer med lav bonitet.

På disse arealer har Michael Kjerkegaard valgt at benytte principperne for holistisk afgræsning. Arealerne bliver hist og her tilplantet med lave buske, der skal give ly til de vilde fugle og hjortevildt. Derudover er arealerne blevet tilsået med en specialudviklet frøblanding med de urter og græsser, biologerne fra kommunen har udvalgt. Arealerne følges tæt de næste 5 - 10 år, og kan på sigt danne skole for, hvordan natur kan genetableres på marginale landbrugsarealer. - Ved at bruge mobile indhegninger, som gør det muligt at flytte dyrene dagligt,

kan vi hele tiden regulere, hvor dyrene græsser på det store areal, som dækker 100 ha - for eksempel kan vi holde dyrene væk fra de områder, hvor viberne ruger om foråret. Creaturene græsser her hele sommeren og efteråret.

Om vinteren kommer de op på høje-religgende agerjord, hvor de kan søge ly i skovbrynet, hvor vi også hænger presenninger op, så de kan ligge tørt, siger Michael Kjerkegaard.

I løbet af sommeren har han lavet et enkelt slet på naturarealerne, på det tidspunkt, hvor biologerne og jægerne anbefaler det. Høet wrappes, og i de to vintermåneder, januar og februar, får køerne en wrapballe i supplement til græsset på marken. Hver dag lukkes kreaturerne ind på et nyt græsareal og til nye wrapballe.

- På denne måde kan vi holde en god tilvækst på dyrene hele vinteren, og vi risikerer ikke at nedgræsse arealet så meget inden vinteren, at vi først kan sætte dyrene tilbage på græs langt henne på foråret, siger Michael Kjerkegaard.

MICHAEL KJERKEGAARD KOMBINERER NATURPLEJE MED OPFEDNING PÅ AGERJORD. DET GIVER EN GOD ØKONOMI. SAMARBEJDET MED BIOLOGERNE I VEJLE KOMMUNE GIVER SAMTIDIG MICHAEL KJERKEGAARD ET GODT INDBLIK I FORMÅLET MED NATURPLEJEN, SOM DERMED OGSÅ BLIVER NYTTIG FOR NATUREN.

NATURPLEJE

Michael Kjerkegaard har ca. 100 hereford moderkøer.

I 2017 afgræssede køerne 17 mindre lokaliteter med høj naturværdi i Vejle Kommune i samarbejde med lokale kogræsserlaug, som varetager tilsynet med køerne og kalvene på arealerne.

Derudover afgræsser hereford køerne og kalvene et stort forsøgsareal på ca. 100 ha, hvor der skal gennemføres et naturgenopretningsprojekt på agerjord med lav bonitet.

KLIMAFORANDRINGERNE KRÆVER HANDLING

For at bremse klimaforandringerne og imødekomme forbrugernes ønsker er det vigtigt, at landmænd gør deres landbrug mere klimavenligt

Mette Kronborg,
Økologisk Landsforening

Tekst: Henrik Hindby Koszyczarek

Dansk landbrug bidrager med ca. 20 pct. af Danmarks samlede udledning af drivhusgasser. Samtidig er der videnskabelig konsensus om, at det primært er menneskets udledning af drivhusgasser, der har forårsaget den nuværende globale opvarmning og dermed de klimaforandringer, som følger af de stigende temperaturer.

Netop derfor er det vigtigt, at de økologiske landmænd påtager sig den vigtige opgave at mindske deres udledning af drivhusgasser, så klimaforandringerne bliver bremset og mindre omfattende, forklarer Mette Kronborg, der er klimakonsulent i Økologisk Landsforening. Hun har været på adskillige gårde for at rådgive landmænd og holdt flere oplæg om klimaindsatser rundt om i landet. - Min oplevelse er, at landmændene gerne vil tage et ansvar. De vil gerne vide, hvordan de kan gøre det bedre. De er meget interesserede og mangler bare, at vi formidler den viden, der findes og løbende kommer, siger Mette Kronborg.

FIRE VÆSENTLIGE GRUNDE

Hun ser fire særligt vigtige grunde til, at de økologiske landmænd skal gøre en indsats for at sænke deres klimaaftryk. Den første grund er, at det harmonerer med de økologiske principper, at man gerne vil bevare og give den frugtbare jord videre til de næste generationer.

Den anden grund er, at klimaforandringerne allerede er i gang, og det vil kun blive værre i fremtiden, hvis vi ikke handler.

- Det vil få indflydelse på potentialet til at dyrke afgrøder, og de tilhørende udbytter. Vi risikerer at skulle finde nye arter til vores landbrugssystem, fordi de afgrøder, vi dyrker i dag, ikke er tilpasset fremtidens vejr. Derfor skal landbruget prøve at begrænse sektorens klimabelastning, forklarer Mette Kronborg.

Mens nogle lande, herunder Danmark, muligvis vil få gavn af et varmere klima, vil det overordnet set være skidt for landbruget, at kloden opvarmes.

- Andre steder på Jorden vil blive rigtig hårdt ramt, så det handler også om at tage et ansvar for den øvrige del af verden, siger hun.

Den tredje grund til, at landmændene skal blive mere klimaeffektive, er, at forbrugerne ønsker og forventer det.

- Tendenserne viser, at forbrugerne går i en mere bæredygtig retning, hvor klima er et parameter, som vi bliver nødt til at handle på. Der er potentiale til, at vi kan gøre det bedre, og i takt med, at der forskes mere i det, vil der komme endnu flere tiltag, som landmændene kan tage til sig. Vi har ikke alle løsninger i dag, men vi har nogle, som de kan gå i gang med. Der skal dog stadig være fokus på at udvikle området rent videnmæssigt.

STORT FORRETNINGSPOTENTIALE

Mette Kronborg nævner, at der er et stort forretningspotentiale i at gøre sin bedrift mere klimavenlig. Klimaet er et område, hvor økologer ikke kan hævde, at de gør det anderledes end deres konventionelle kolleger, da de to produktionssystemer ligger nogenlunde lige, når det kommer til udledningen af drivhusgasser. Dog viser undersøgelser, at økologiske forbrugere er mere klimavenlige, fordi de spiser væsentligt mere grønt og mindre kød end øvrige forbrugere. Kød er en stor kilde til drivhusgasser på grund af den omfattende dyrkning og import af foder samt udledningen af metangas fra drøvtyggere.

- Vi bakker op om, at man skal spise mindre kød i fremtiden. De landbrugssystemer, vi ser fremadrettet, er indrettet, så de producerer, hvad der svarer til kostanbefalingerne om 80 pct. grønt og 20 pct. kød, siger Mette Kronborg.

Den fjerde og sidste hovedårsag er, at der vil komme politiske krav om en reduktion af drivhusgasserne. EU har besluttet, at Danmark skal reducere sine drivhusgasser fra den ikke-kvotebelagte sektor, heriblandt landbruget, med mindst 39 pct. i 2030 i forhold til 2005. - I stedet for bare at sidde og vente på kravene, skal vi i gang. Økologerne har muligheden for at gå forrest; at tage teten og vise andre, hvordan man kan gøre det, siger hun.

LANDMAND VED ET TILFÆLDE

DET VAR ET TILFÆLDE, AT HENRIK TERKELSEN BLEV LANDMAND, MEN DET ER IKKE TILFÆLDET, DER RÅDER PÅ HANS GÅRD, HVOR HAN MÅLRETTET ARBEJDER MED KLIMAVENLIG KØDPRODUKTION.

Der er mange veje ind i landbruget. Henrik Terkelsens er én af de mere spektakulære; men selv om det er ad omveje, arkitekten blev landmand, varetager han landbruget med stor omhu. Arkitektbaggrunden ses blandt andet i gårdens nye stald, som er ét af flere klimatiltag på Toftegaard på Glænø

Tekst og foto: Irene Brandt

- I begyndelsen af 90'erne besluttede min kone og jeg os for at finde et sted på landet med udsigt over vand. Jeg havde et billede i mit hoved at et dansk fjordlandskab, som jeg kendte fra min barndom ved Isefjorden, og jeg begyndte at lede efter et sted, der levede op til mine drømme, fortæller Henrik Terkelsen. Han startede i Nordsjælland og besøgte hver vig og hver bugt; men det er ikke let at finde et smukt sted, som ikke allerede er blevet fundet af mange andre, og ét af kravene til drømmestedet var, at der ikke skulle være mange turister.

- Da jeg nåede til Glænø, vidste jeg, at jeg havde fundet det sted, jeg ledte efter, fortæller Henrik Terkelsen. Glænø ligger syd for Skælskør, tæt på Sjælland, som øen er forbundet med via en dæmning, og lige på kanten af Smålandsfarvandet.

BLEV GÅRDEJER

I begyndelsen lejede Henrik Terkelsen og hans kone en gammel svinestald, som de byggede om til beboelse - og mere ønskede parret egentlig ikke; men ad kringlede veje gik det ikke anderledes, end at parret for 18 år siden endte med at overtage hele gården.

- Min nabo er økologisk planteavlser med fokus på grøntsager og urter, og da vi købte gården, begyndte et langt og godt samarbejde mellem os, fortæller Henrik Terkelsen. Han fortsætter:

- Min primære produktion er opfødning af jersey-tyrekalve, som mælkeproducenter ikke har nogen økonomisk interesse i, og som derfor ofte bliver aflivet umiddelbart efter fødslen.

GRÆSKALVE

Henrik Terkelsen opfoder tyrekalvene på to måder: Dels består produktionen af 'økologiske jersey-græskalve', et koncept, der er udviklet i samarbejde med Økologisk Landsforening og Foreningen til Dyrenes Beskyttelse. Her køber Henrik Terkelsen for hver nyfødt tyrekalv en ammeko, og så går de på Glænøns enge i ca. otte måneder sammen, indtil de bliver slagtet. Dels køber Henrik Terkelsen tyrekalvene, når de er tre måneder gamle og er studet. Studene har Henrik Terkelsen i to år, før de bliver slagtet.

TOFTEGÅRD

Toftegaarden er på ca. 24 ha.

På gården er der:

Kvægproduktionen: 76 kvæg med køer, kalve og stude, hvilket er mere end en fordobling af kvæg i forhold til inden, den nye stald blev bygget.

Eng- og græsningsarealer dyrkes med økologisk planteavl - herunder foder til kvæget.

Toftegaarden er selvforsynende med foder og halm.

Glænø er et Natura 2000-område, og kvæget medvirker via afgræsningsaftaler til naturpleje på en stor del af øens engarealer.

TOFTEGAARD ER SELVFORSYNENDE MED VINTERFODERET OG HALM TIL GÅRDENS DYR.

DEN NYE STALD

Efterspørgslen på Glænø kalv & ko, som produktet fra Toftegaard sælges som, blev for nogle år siden så stor, at Henrik Terkelsen besluttede sig for at udvide sin produktion, hvilket ville kræve en ny stald til dyrene.

- Den klimavenlige stald skal ses i sammenhæng med, at hele konceptet for vores produktion er klimavenligt: Dels gør vi et spildprodukt fra en fødevarerproduktion til et bæredygtigt kvalitetsprodukt. Dels har vi afgræsningsaftaler rundt om på Glænø, så kvæget er med til at sikre biodiversiteten på øen. Derudover skaber afgræsning omkring vandhuller levebetingelser for den truede klokkefrø, så vi har fået gravet mange små søer, fortæller Henrik Terkelsen.

BYGGET AF LOKALT TRÆ

Staldens hovedkonstruktion er bygget af træ.

- Træ er verdens mest klima- og miljøvenlige råstof. Det kræver dog, at der genplanter skov, hvor træet er fældet, og det er sket i dette tilfælde, fortæller Henrik Terkelsen.

Tilmed er træet hentet i nabolaget omkring 1 km fra, hvor stalden er bygget. Træet blev opskåret til konstrukstræ på stedet med et mobilt savværk. - Herved er klimabelastningen ved lange transporter af materialer undgået,

hvilket ellers er konsekvensen, når man for eksempel anvender stål til hovedkonstruktion, som er helt almindeligt i traditionelt landbrugsbyggeri, siger Henrik Terkelsen.

Det opskårede træ har ligget til naturlig tørring i omkring 1 år, og har herved opnået det rette fugtindhold uden anvendelse af energi og dermed uden belastning af klimaet.

Staldens indvendige flademål er 16 m x 30 m. Denne dimensionering sikrer, at stalden på sigt kan anvendes til andre formål uden væsentlige bygningsændringer – for eksempel ridestald. Tilsvarende er taget sydvendt og har en hældning på 30 grader, så det er forberedt til solvarmeanlæg.

JAPANSK INSPIRATION

Henrik Terkelsen har samarbejdet med en arkitektkollega, Olga Popovic Larsen, som er specialist i konstruktioner i træ. Hun anbefalede et gammelt, japansk konstruktionsprincip, som er ukompliceret at udføre og derfor også kan virke som forbillede for andre byggerier i landbruget.

- Alt tømmer i konstruktionen er halvtømmer, som er til at bære med håndkraft, og stort set alle samlinger af tømmer er blevet gennemført alene med stålbolte. Hele konstruktionen er

udviklet med henblik på at bruge så lidt træ som overhovedet muligt, og målet er at inspirere andre til også at bygge klimavenligt, siger Henrik Terkelsen.

Staldens konstruktion er endvidere udført således, at volumen i stalden er blevet så stort som muligt, hvilket sammen med naturlig ventilation i stalden sikrer et godt indeklima for kvæget uden behov for opvarmning. Den naturlige ventilation er således også et ressourcibesparende og dermed klimavenligt tiltag.

DYBSTRØELSESVARME

Dybstrøelsesmåtten i stalden udvikler varme på mellem 30 og 70 grader C. I den nye stald vil en del af denne varmeudvikling blive udnyttet til opvarmning af stuehuset, som er under ombygning, via et slags jordvarmeanlæg etableret i betondækket under dybstrøelsesmåtten.

- Der er nedstøbt 600 m varmeslanger i betondækket til at trække varmen ud. Dette anlæg vil, i kraft af den høje varmegrad i dybstrøelsesmåtten, kunne fungere med et langt mindre forbrug af strøm til pumper og kompressorer, end et traditionelt jordvarmeanlæg, som arbejder på grundlag af omkring 6 grader C. Anlægget vil således blive mere klimavenligt end et normalt jordvarmeanlæg, der ellers i sig selv er klimavenligt, siger Henrik Terkelsen.

JO MERE VI VED, JO MERE KAN VI GØRE

Lars og Lene Jørgensen på Krogsagergård ved Randers har konstateret, at de tiltag på gården, der gavner klimaet, ofte også gavner landmandens økonomi

Tekst og foto: Irene Brandt

Det er en bidende kold januar dag, da Lars og Lene Jørgensen fortæller om klimainsatsen på deres ejendom, Krogsagergård, der ligger sydøst for Randers. Vi tobenede fryser anstændigt ude ved stalden, hvor køerne upåvirkede af den bidende kolde vind tygger drøv i sengebåsene; men inde på kontoret er det lunt og varmt - blandt andet fordi kontoret varmes op af kølevandet fra gårdens mæketank, hvilket blot er ét af flere klimatiltag på gården, som udover at gavne klimaet også gavner gårdens økonomi.

- Allerede da vi byggede den nye stald for 8-9 år siden, indhentede vi rådgivning, så vi kunne bygge en stald med et lavt energiforbrug, fortæller Lars Jørgensen.

Derfor er der også bevægelsessensor- og ur-styret belysning i stalden. Samtidig blev kølevandet genanvendt til opvarmning af kontoret ved stalden.

”FORBRUGERNE FORVENTER, AT ØKOLOGISKE LANDMÆND OGSÅ SÆNKER KLIMAAFTRYKKET, SÅ SELVFØLGELIG ÆNDRER VI DE TING I HVERDAGEN, VI VED, DER KAN GAVNE KLIMAET”.

- Dengang tænkte vi mest på, at vi økonomisk kunne spare penge ved at lave en energibesparelse. I dag er vi blevet klogere og tænker nu også på at lave forbedringer, som også gavner klimaet - men fælles for dem alle er, at uanset baggrunden for ændringen, så gavner det også vores økonomi, hvis det gavner klimaet, siger Lars Jørgensen og fortsætter:

- Derfor er klimaforbedringer også værd at gå efter. De er sjældent en udgift, og heller ikke særligt svære at gennemføre, for ofte handler det blot om en justering i ens eget hoved af, hvad man gør i hverdagen.

GOD PLADS - HØJERE YDELSE

Den nye stald blev bygget med god plads til de 68 rødbrune malkekøer. De har sengebåse med sand, så de kan holde sig sunde længere, og den gode plads tilgodeser de svageste køer i hierarkiet. - Det kan godt betale sig at tage hensyn til dyrenes trivsel, konstaterer Lene Jørgensen.

Og det er ikke kun dyrene, der nyder godt af de gode forhold. Klimaet bliver også belønnet, for de gode forhold giver en højere ydelse. Hver liter mælk produceres dermed med et gennemsnitligt lavere klimaaftryk.

TRE KLIMATJEK

Det første klimatjek på Krogsagergård blev lavet af Arla i 2012, som fulgte op med et nyt klimatjek sidste år. Samtidig

fik Lene og Lars Jørgensen også lavet et klimatjek hos Økologisk Landsforening.

- De to Arla-tjek med fem års mellemrum viste, at vi faktisk har forbedret os; men vi klarede os endnu bedre i det klimatjek, Økologisk Landsforening lavede, fordi dette tjek tager hensyn til den CO2 binding, som vores store areal med græs hvert år står for.

I 2012 viste klimatjekket, at det blev opdrættet alt for mange kvier på Krogsagergård.

- Derefter begyndte vi at kigge meget grundigt på vores opdræt, og de køer, der har den laveste NTM-score, insemineres med sæd fra kødkvæg, så får koen lov at malke, så længe hun kan, men

DEN NYE TRAKTOR HJÆLPER MED AT KØRE ØKONOMISK PÅ MARKERNE

vi får ikke kvier efter denne ko. I stedet har vi dyr, vi kan fede op til slagtning, fortæller Lene Jørgensen, som fører nøje regnskab med hvert eneste dyr i besætningen.

Færre dyr i stalden og favorisering i opdrættet af køer med de bedste gener har betydet bedre trivsel i stalden og samtidig en højere ydelse.

I marken går parret lige så systematisk til værket som i stalden. For eksempel kører de ikke hovedløst rundt og stubharver for at bekæmpe ukrudtet i markerne. - Vi sætter os ind i tingene. Én harvning på det rigtige tidspunkt er bedre end fire harvninger på de forkerte tidspunkter. Har vi noget ukrudt, der driller særligt meget, så googler vi for at finde ud af, hvordan dette ukrudt bedst bekæmpes. På denne måde fandt vi for eksempel ud af, at noget ukrudt kun spirer om foråret. Det er altså fuldstændigt spild af tid og diesel at bekæmpe ukrudtet om efteråret, fortæller Lars Jørgensen.

Gården har også fået ny traktor.

- Det er i sig selv ikke noget særsyn. De fleste landmænd har sådan en traktor i dag, men vi bruger de data, traktoren giver os om energiforbruget ved markarbejdet, til at vælge den rigtige fart og det rigtige gear, så vi hele tiden bruger mindst mulig diesel ude i marken, siger Lars Jørgensen.

En græslufter er også kommet til Krogsagergård.

- Når vi lufter græsmarkerne, kan de ligge i fem i stedet for tre år, og det gavner også klimaet, for selvom vi skal køre traktoren over marken med græslufteren, så er det mindre klimabelastende end at opløse græsmarkerne, siger Lars Jørgensen.

FORBRUGERNE FORVENTER DET

Styret korntørring, stor produktion af vegetabilsk afgrøder og egenproduktion af foder til køerne, etablering af læhegn og indkøb af grøn energi, der er mange tiltag på Krogsagergård, som batter i klimaregnskabet, og Lene Jørgensen er parat til mere:

- Jo mere vi ved, jo mere kan vi gøre, siger hun.

Og Lars Jørgensen får det sidste ord:

- Forbrugerne forventer, at økologiske landmænd også sænker klimaaftrykket, så selvfølgelig ændrer vi de ting i hverdagen, vi ved, der kan gavne klimaet.

DET VAR BIDENDE KOLDT I JANUAR-VINDEN, MEN LARS OG LENE JØRGENSEN PIBER IKKE I KULDEN. I STEDET GLÆDER DE SIG OVER, AT KØERNE HAR DET GODT I STALDEN.

KROGSAGERGÅRD

Lars og Lene Jørgensen købte Krogsagergård i 1996. Gården var blevet omlagt til økologi i 1987. Krogsagergård har 68 årskøer. Køerne kælder første gang når de er ca. 25 måneder.

- Der satses på lang laktationstid. Den ældste ko pt. på Krogsagergård er 11 år.
- Styringen af gården korntørringsanlæg sikrer at anlægget kun kører, når luften er tør. Det giver mindre energiforbrug og samtidig sikre tørringen af kornet at der ikke er spild af korn som mugner.
- 144 ha jord
- Der dyrkes helsæd med ærter og vikke til egen brug, hvilket stort set dækker gårdens proteinbehov.
- Derudover dyrkes korn til salgsafgrøder, hvor gødningen til markerne kommer fra gårdens egne dyr.

KLIMAINDSATSSEN ER EN LØBENDE PROCES

På Karensminde er klima og økologi to sider af samme sag

Tekst og foto: Irene Brandt

- På den ene side er det en del af økologien at have fokus på miljøbelastningen, på den anden side bliver den økologiske produktion beskyldt for ikke at være klimavenlig nok, men vi tænker på, hvordan vi kan forbedre gårdens klimaafttryk - og det har vi faktisk altid gjort, siger Mikkel Juhl Nielsen, der sammen med sin far, Karl Lund Nielsen, driver Karensminde IS ved Rønde på Djursland.

Karl Lund Nielsen supplerer:

- Arbejdet med klimaindsatsen er en løbende proces, som vi altid har haft med i vores overvejelser på gården; men i takt med, at klimaforandringerne er kommet mere i fokus, er vi begyndt at arbejde mere målrettet med klimaindsatsen her på gården.

EL AFLØSER DIESEL

Bevidstheden om gårdens klimaafttryk bliver for eksempel synlig, når der skal købes nye maskiner til gården, hvor el-drevne redskaber fortrænger det ene dieseldrevne efter det anden.

- Vi har for nylig udskiftet vores foderblander til en el-dreven model, og maskinen, der strør halmen ud i løsdriftstaldene, er også elektrisk. I takt med at maskinparken nedslides, vil den blive udskiftet med nye, klimavenlige løsninger, siger Mikkel Juhl Nielsen. Et eksempel kunne være belysning, hvor der gradvist bliver udskiftet fra lysstofrør til LED-belysning.

På Karensminde er der 180 jersey årskøer, som i snit leverer små 9000 EKM om året. Mælken leveres til Arla. Overskudsvarmen fra mælkekøletanken genindvindes ved hjælp af en varmepumpe og benyttes til procesvarme og opvarmning af beboelses- og kontorlokaler. Det giver både en besparelse på gårdens økonomiregnskab og i klimaregnskabet.

På Karensminde har køerne også forlænget laktation, som er med til at påvirke klimaet positivt, da det giver færre goldperioder og reducerer antallet af årsopdræt.

KLIMAHANDLINGSPLAN

Sidste år fik Mikkel Juhl Nielsen og Karl Lund Nielsen lavet klimatjek i samarbejde med Økologisk Landsforening, og gennemgangen af gården viste, at de allerede gør ting, som er gavnlige for klimaet, ligesom de også fik gode råd til tiltag, der kunne give gården en endnu bedre klimaprofil.

- Vi har et areal på ca. 7 ha, som er lavbundsjord, og ved at tage dette areal ud af omdriften, binder vi en del CO₂ i jorden. Det er et areal, som i forvejen er problematisk at opdyrke, så det giver god mening at lade det ligge, siger Mikkel Juhl Nielsen.

Køerne malkes i robot, og arealerne i stalden ved foderbordet og malkerbotten er spaltegulv. Gyllen pumpes nu oftere fra stald til gylletank, og dermed reduceres udledningen af metan, fordi fordampningen er højere i stalden end i tanken.

Al strøm på gården er grøn strøm, så også på dette område har Karensminde IS forbedret sit klimaafttryk væsentligt.

EN LANG PROCES

Andre tiltag kræver en investering på gården, for eksempel anbefaler klimarapporten, at der sættes automatisk styring på korntrøreanlægget, så det kun kører, når luftfugtigheden er lav nok til, at det nytter. Med en større gylletank ville Karensminde IS også kunne udnytte sin gylle bedre og primært sprede gyllen om foråret og i vækstsæsonen. - Arbejdet med klimaforbedringerne er en lang, fremadskridende proces, hvor nogle af indsatserne kan kræve store investeringer. Vi kan derfor ikke gøre det hele på én gang; men det er sikkert, at vi, når materiellet er nedslidt, nu altid vælger den mest klimavenlige erstatning, siger Karl Lund Nielsen.

EN KO ER EN KO

Det meste foder, som benyttes på gården, er af egen produktion, og der arbejdes på at skaffe mere fedt til køerne. Blandt andet er der planer om at afskalle hjemmedyrket havre, som køerne kan fodres med.

- Vi er ikke helt sikre på, hvordan klimaregnskabet ser ud for importeret kraftfoder. Vores hestebønner i år druknede nærmest på markerne, og det koster i klimaregnskabet at tørre afgrøden ned efter høst; men hvordan er forholdet mellem en nedtørret afgrøde af egen avl og en importeret afgrøde? Det ved vi ikke, men de tal ville vi gerne kende, siger Mikkel Juhl Nielsen. Karl Lund Nielsen supplerer:

- Vi kan heller ikke se bort fra, at det er svært for os at bringe klimabelastningen helt i bund. Det er trods alt køer, der leverer mælken, og det er det svært at ændre på.

På Karensminde IS følger far og søn nøje med i den forskning, der forsøger at reducere køernes metanudledning.

- Vi holder øje med udviklingen, og vi vil gerne ændre praksis, hvis der dukker lovende forsøg op; men vi skal også huske, at eventuelle merudgifter skal kunne dækkes. Hvis et nyt tiltag er kostbart for bedriften, skal vi have mere for mælken - ellers ender det jo bare med, at vi gør noget rigtig godt for klimaet i et par år, hvorefter vi så må lukke produktionen ned, fordi vi tabte penge. Det har ingen gavn af - heller ikke klimaet, siger Mikkel Juhl Nielsen.

FAR OG SØN - MIKKEL JUHL NIELSEN (TV) OG KARL LUND NIELSEN LEVERER MÆLK TIL ARLA FRA GÅRDEN VED RØNDE PÅ DJURSLAND.

KARENSMINDE

Karl Lund Nielsen købte gården i 1982, han omlagde gården til økologisk drift i 1996.

I 2011 dannede Karl Lund Nielsen og Mikkel Juhl Nielsen Karensminde IS.

På gården er der 180 jersey årskøer
Gården råder over 200 ha

Heraf er:

- 100 ha græs (7 ha vedvarende).
- 80 ha hvede, rug, vårbyg og vinterbyg
- 20 ha ærter med udlæg af græs, høstes som helsæd.

DE KØER, SOM IKKE SKAL AVLES PÅ, INSEMINERES MED KØDKVÆGSSÆD FRA BLANDT ANDET WAGYU-KVÆG OG FØDER TYREKALVE, SOM FEDES OP TIL SLAGTNING I 12 MÅNEDERS ALDEREN.

EN KLAR STRATEGI GIVER RETNING PÅ BEDRIFTEN

Det kræver både solide lederevner og evnen til at sætte det rigtige hold at drive et økologisk landbrug

Af Jakob Brandt

I takt med at de økologiske landbrug bliver større, er det ikke længere nok at være en fagligt dygtig håndværker. I dag skal du som landmand have en værktøjskasse med mange forskellige kompetencer – ikke mindst ledelsesmæssige, hvis du skal have økonomisk succes, lyder erfaringerne fra Jens Kock Hansen, driftsøkonom hos Sagro.

I stedet for hurtigt at investere i en gård anbefaler han derfor unge landmands- spirer at investere nogle af de unge år i at høste erfaringer fra landbrug i både ind- og udland.

- Det er godt at vise, at man er i stand til at spare noget op, men normalt udgør din opsparing kun en lille andel af købesummen, og det er vigtigere, at du har de rigtige ledelsesmæssige og faglige erfaringer, før du skriver under på en slutseddel, siger Jens Kock Hansen, som pointerer, at det har stor betydning for økonomien at få en god start.

- Som nyetableret landmand bør du sigte efter en afkastningsgrad, som ligger på mindst 6-8 procent.

FASTLÆG LANGSIGTET STRATEGI

- Det er vigtigt for alle landmænd at fastlægge en længerevarende strategi. Hvad er din ambition? Hvor vil du hen, og hvad skal der til, for at du når derhen, lyder nogle af de helt basale spørgsmål, som du ifølge Jens Kock Hansen skal

kende svarene på for at få retning på dit landbrug.

- Det kræver, at du formulerer en vision, som du nedbryder i konkrete mål, så du altid har nogle punkter at støtte dig til, når du skal vurdere, om det er en klog beslutning at investere i dyre maskiner eller en ny gård, siger han.

Erfaringerne viser desuden, at det som økolog er godt at sigte mod et harmonisk forhold mellem jord og animalsk produktion. Det sikrer en god selvfor-syningsgrad, hvilket ofte giver et godt økonomisk resultat.

BETRAGT FRA BUNDLINJEN

- Det er vigtigt, at du prøver at forstå økonomien i din virksomhed fra bundlinjen og op, siger Jens Kock Hansen. Han oplever ofte, at landmænd fokuserer meget på, hvor stor en produktion de kan presse ud af landbruget uden at skele nok til, hvor mange penge de bruger for at hente de sidste kg mælk, kød eller korn.

- Det handler om at lave de rigtige investeringer, der giver afkast og bidrager til bundlinjen. I den forbindelse er det vigtigt at opnå en bedre kapacitetsudnyttelse af maskiner og bygninger og undlade at bygge store dyre stalde, hvis ikke der er et reelt behov, siger den jyske driftsøkonom.

SÆT DET RIGTIGE HOLD

- Det er også vigtigt, at du er dygtig til at sætte det rigtige hold, både når det gælder gårdens faste medarbejdere, rådgivere og det faglige netværk, du trækker på, siger Jens Kock Hansen.

- Du er nødt til at være proaktiv i forhold til at rekruttere de rigtige medarbejdere i forhold til virksomhedens behov. Det samme er tilfældet i forhold til valg af de rådgivere, som skal medvirke til,

Jens Kock Hansen,
Sagro

at virksomhedens strategi efterleves og implementeres på landbruget.

- De skal både udfordre dig og give dig bedst mulig faglig sparring for at hjælpe dig med at nå dine mål, siger han.

Jens Kock Hansen betoner desuden vigtigheden af, at landmænd deltager i netværk, hvor de kan findes faglig og personlig sparring, der kan åbne horisonter og give input til nytænkning og udvikling.

RESTITUTION OG NYTÆNKNING

- Som landmand skal du både kunne være hårdtarbejdende og vedholdende, men samtidig også være i stand til at afgive ansvar, så du har mulighed for at holde fri med familien.

Det er ikke mange landmænd, der kan nøjes med en arbejdsuge på 37 timer, derfor er det ifølge Jens Kock Hansen vigtigt at komme lidt væk fra ejendommen, så der bliver tid og mulighed for at reflektere, få nye input og ikke mindst restituere, så du får ny energi til en effektiv produktion.

Derudover er det vigtigt, at du er åben over for nye ideer og tør gøre tingene anderledes, end du plejer, så du skaber en arbejdsproces, hvor alle ressourcer udnyttes bedst muligt og mest effektivt for at sikre en god økonomi.

HAN VISER EN ANDEN VEJ

Esben Møller Xu tror på, at de små ting betyder noget

Tekst og foto: Jakob Brandt

Det er hverken dyrlægen, foderstoffene, traktorforhandleren eller landbrugs-konsulentene, som scorer kassen ved at udskrive regninger til Esben Møller Xu.

Gennem de seneste 12 år har han udviklet et landbrug, hvor han selv producerer alt foder, og hvor han ikke bruger antibiotika til malkekøerne, og den eneste luksusinvestering, han har foretaget, er i den Tesla, som holder i garagen.

- Jeg er vild med gamle traktorer. Jo mere lavteknologisk, jo bedre, for så er det typisk noget, jeg selv kan reparere, og min hustru Chao nyder ikke godt af, at jeg kører rundt i en ny traktor, mens vi begge og vores fire børn har glæde af bilen, som kører 400 km på en opladning grøn el, siger den 37-årige landmand.

Han ser lyst på fremtiden som mælkeproducent.

- Som økolog har vi fantastisk medvind i øjeblikket, og den væsentligste årsag til, at det er gået så godt de seneste år, er den høje mælkepris, siger Esben Møller Xu, som betoner vigtigheden af at drive en gård i balance.

ENKEL ØKONOMISK FILOSOFI

- Vi skal hverken have mere jord eller flere køer, men der er nogle ting, som vi skal have fintunet. Jeg tror på, at de små ting betyder noget, og det ikke er alt, man kan bevise videnskabeligt.

Esben Møller Xu arbejder ud fra en enkelt økonomisk filosofi, som han selv forklarer således:

- De penge, jeg har sparet, behøver jeg

ikke at tjene, og jo flere penge, man kan holde i lommen, des større chance er der for, at man har et godt resultat.

Regnskabstallene tyder på, at han er god til at holde dankortet i lommen. Esben Møller Xu har tjent penge hvert eneste år, siden han som 25-årig i 2006 indledte landbrugskarrieren som sharemilker på forældrenes gård Rudholm, øst for Esbjerg.

KOM BILLIGT FRA START

- Jeg lejede bygningerne og købte besætningen af min far. Han blev ved med at drive markbruget, som han var rigtig god til. Så købte jeg foderet af ham og betalte kvartalsvis bagud. Det var en kæmpe fordel likviditetsmæssigt, siger Esben Møller Xu.

På den måde kom han i gang for kun halvanden mio. kroner, og da han havde opsparet en mio. kr., behøvede han blot at låne 500.000 kr. i banken.

- Jeg var netop blevet færdig som agrarøkonom, og som 25-årig tror man, at man kan det hele, og jeg havde lavet tegninger til en ny stald, som jeg ville bygge efter to år. Jeg havde også planlagt, at køernes ydelse skulle stige fra de daværende 9.000 til 10.000 kg, siger Esben Møller Xu, som gennem hele sin landmandskarrier har fostret mange ideer, som han løbende afprøver på bedriften. Nogle ideer bliver skrottet, mens andre bliver integreret i driften.

For mødet med virkeligheden lærte ham, at der kan være langt fra drømme og teori til den virkelige verden.

- Når du selv skal betale regningerne og se på, hvad der kommer ind af penge, er det lige pludselig nogle helt andre ting, som bliver interessante, og jeg fandt ud af, at det var nemt at tjene penge i den gamle stald fra 1975.

- Jeg brugte derfor de første år til at finde ud af, hvilken retning vi skulle i. Det var vigtigere end at bygge en ny stald.

MINE KØER SPISER 'LOKAL MAD'

- Vi overtog gården i 2010 for 20,5 mio. kr., og to år senere byggede vi en ny stald for 11 mio. kr. på et højdedrag 300 m fra gårdens øvrige bygninger. - På den måde kom den til at ligge lige midt i de græsarealer, som køerne afgræsser, og det er smartere, at ét menneske skal gå 300 m for at malke, end at 250 køer skal gå 300 m, siger Esben Møller Xu.

Hans erfaringer viser, at der er god økonomi i at lade køerne æde så meget græs som overhovedet muligt, og han indså også tidligt, at der er mange penge at tjene på at producere eget grovfoder, og i år har han bl.a. udsat knækket i ydelsen efter afgræsningssæsonen ved at fodre med friskhøstede roetoppe to gange dagligt.

- DET ER LIDT AF ET STATEMENT, AT DET HER SKAL KUNNE LADE SIG GØRE, OG VI KAN KUN FÅ FOLK TIL AT INTERESSERE SIG FOR DET, VI LAGER PÅ GÅRDEN, HVIS VI TJENER PENGE OG HAR GOD DYREVELFÆRD, SIGER ESSEN MØLLER XU FORAN STALDEN, HAN BYGGED I 2012.

- Man siger, at vi mennesker skal spise lokal mad. Det har mine køer gjort længe. Det er en god ide for mennesker, men det er en endnu bedre ide for køer, for de æder 70 kg foder om dagen. Når du har 250 køer, bliver det til mange ton og megen transport, hver dag, siger Esben Møller Xu.

FODRER MED DÉT, DER ER I SILOEN

- Jeg fik det fysisk dårligt, når jeg skulle købe kraftfoder, fordi det er så dyrt, og jeg har det sådan, at hvis der er noget, jeg ikke har det godt med, skal jeg helst lytte til mig selv, uanset hvordan det påvirker økonomien, siger Esben Møller Xu.

I de første år oplevede han, at mælkeydelsen faldt, men samtidig voksede indtjeningen. Faldet i ydelse blev nemlig modsvaret af lavere udgifter til købefoder, og i dag får Esben Møller Xus køer en varieret grovfodermenu, der er sammensat af ca. ti forskellige typer foderafgrøder som raps, hestebønner, korn og roer fra gårdens egne marker.

- Det viser, at ydelsen ikke er det vigtigste. Det vigtigste er, hvordan man styrer omkostningerne, men der er stadig mange, som mener, at hvis du skal tjene flere penge, skal du have en højere ydelse. Jeg har gjort det på en anden måde, og det koster ikke nogen stor konsulentregning at lave en foderplan for os, for vi fodrer bare med det, vi har i siloen. De seneste tre år har vi ligget

stabilt omkring en ydelse på 7.500 kg, og nu er vi kommet op på 7.800 i år, fordi vi laver bedre grovfoder.

ANTIBIOTIKAFRI MÆLK

Esben Møller Xu har heller ikke mange udgifter til dyrlægen, da han for seks-syv år siden udfasede antibiotika hos malkekøerne og generelt bruger så lidt medicin som muligt.

- Jeg synes ikke, at det kan passe, at store sunde dyr skal have medicin. Det harmonerer ikke med den økologiske tankegang.

Køerne får derfor kun smertestillende medicin, når de er syge eller kalk af dyrlægen, hvis de får mælkefeber, og alligevel ligger besætningen et procentpoint under gennemsnittet i dødelighed.

- Jeg tror, at vi årligt sparer 500 kroner per ko på dyrlægeregningen i forhold til en normalbesætning, men det er ikke et spørgsmål om ikke at behandle. Vi bruger bare alternative metoder. Hvis en ko får en klovbrandbyld, får den benet i sæbevand to gange dagligt, så er koen normalt frisk efter en uge.

ESBEN MØLLER XU HAR VIST, AT DER ER ANDRE VEJE TIL ET GODT RESULTAT END EN HØJ MÆLKEYDELSE, OG SELV OM DET KRÆVER EN DEL EKSTRA ARBEJDE, HAN HAR GODE ERFARINGER MED AT GIVE KØERNE EN ALSIDIG KOST, SOM BLANDT ANDET BESTÅR AF ROER.

RUNDT OM RUDHOLM

Omlagt til økologi i 1998

Dyrket areal: 400 ha, hvoraf 240 ha er lejet jord

Al jorden ligger inden for en radius af tre km - velegnet til afgræsning

Besætning: 280 køer

Ansatte: 4-5

Hovedafgrøder: Kløvergræs byg, rug, havre, vårhvede, raps, kartofler, hestebønner, ærter, roer.

BÆREDYGTIG INNOVATION UNDER POPLERNE

Modet til at søge nye veje og evnen til at sikre en sund økonomi er de væsentligste forudsætninger for den faglige og nødvendige innovation

Tekst: Jakob Brandt

- Når vi har besluttet at lave noget 'add on' til det økologiske produktionskoncept, tror jeg, det er vigtigt, at vi mentalt indstiller os på, at vi har en produktion, hvor rammerne er dynamiske. Der skal hele tiden bygges på, hvis konceptet skal blive ved med at være interessant for forbrugerne, siger Bertel Hestbjerg, som havde læst økonomi på Landbohøjskolen, før han 1995 vendte hjem til fødegården St. Hestbjerg, som han omlagde til økologi i 2006.

Med tre gode år i 2010, 11 og 12 opbyggede det vestjyske landbrug et økonomiske råderum, som banede vej for udviklingen af det wellness-koncept for økologiske grise, som er hovedårsagen til, at Bertel Hestbjerg nu for tredje år i træk er nomineret til Godt økologisk håndværk.

De to foregående år i kategorierne 'Innovativ produktion' og 'Ekstraordinær dyrevelfærd', mens han i år som idemanden bag øko+-konceptet Poppelgrisen er nomineret i kategorien 'Økonomi i økologi'.

KØD TIL HR. OG FRU DANMARK

- Der er kloge mennesker, som siger, at restitution er lig innovation, og jeg får de fleste gode ideer, når jeg er væk fra

landbruget. Når jeg er ude at stå på ski, plukker svampe eller går på jagt. For et eller andet sted tænker jeg jo hele tiden lidt på mit landbrug, siger Bertel Hestbjerg, som synes, det er sjovere at øge indtjeningen ved at kravle op ad værdikæden end ved at øge produktionen.

I 2016 præsterede de otte ejendomme under Hestbjerg Økologi et samlet resultat på ca. 22,5 mio. kr.

- Men dét, der var fantastisk i 2016, blev kun ca. en tredjedel så fantastisk i 2017, når vi taler bundlinje, så det kan hurtigt vende, siger Bertel Hestbjerg.

Han foretrækker derfor at få omtale på grund af de faglige tiltag, som danner fundamentet under hans grisekoncept. - Det er ingen kunst at lave fire ungarske uldsvin og fortælle en lang historie om dem, men nye ideer skal også fungere kommercielt. Vi har bestemt, at vi ikke vil lave noget, der skal sælges på tre restauranter i København. Vi vil lave noget for hr. og fru Danmark. Det er dyrere, men det skal ikke være så dyrt, at vi mister kontakten med forbrugerne. Vi har taget nogle bevidste valg, og på den måde har vi fået noget volumen i salget.

PERFEKT TIMING

Han er dog meget ydmyg i forhold til de seneste års gode økonomiske resultater, som i hans optik i meget høj grad bundet i solid medvind fra de seneste års unikke konjunkturer for øko-grisen.

- Vi laver 2,3 mio. kg kød om året, og kød- eller foderpriserne skal således ikke ændres mange procent, før der står nul på bundlinjen, siger Bertel Hestbjerg, som har lært, at økonomisk succes kan være en flygtig størrelse. - Vi kom på markedet med vores Poppelgris i midten af 2016, da priserne var

HESTBJERG ØKOLOGI

Produktionen foregår på otte jyske bedrifter med et samlet areal på godt 700 ha.

Ansatte: 30

Resultat:

2016:	22,5 mio. kr.
Sør:	1.500
Produktion:	2,3 mio. kg kød
Slagtesvin:	26.000
Smågrise:	35.000

Wellnes-konceptet:

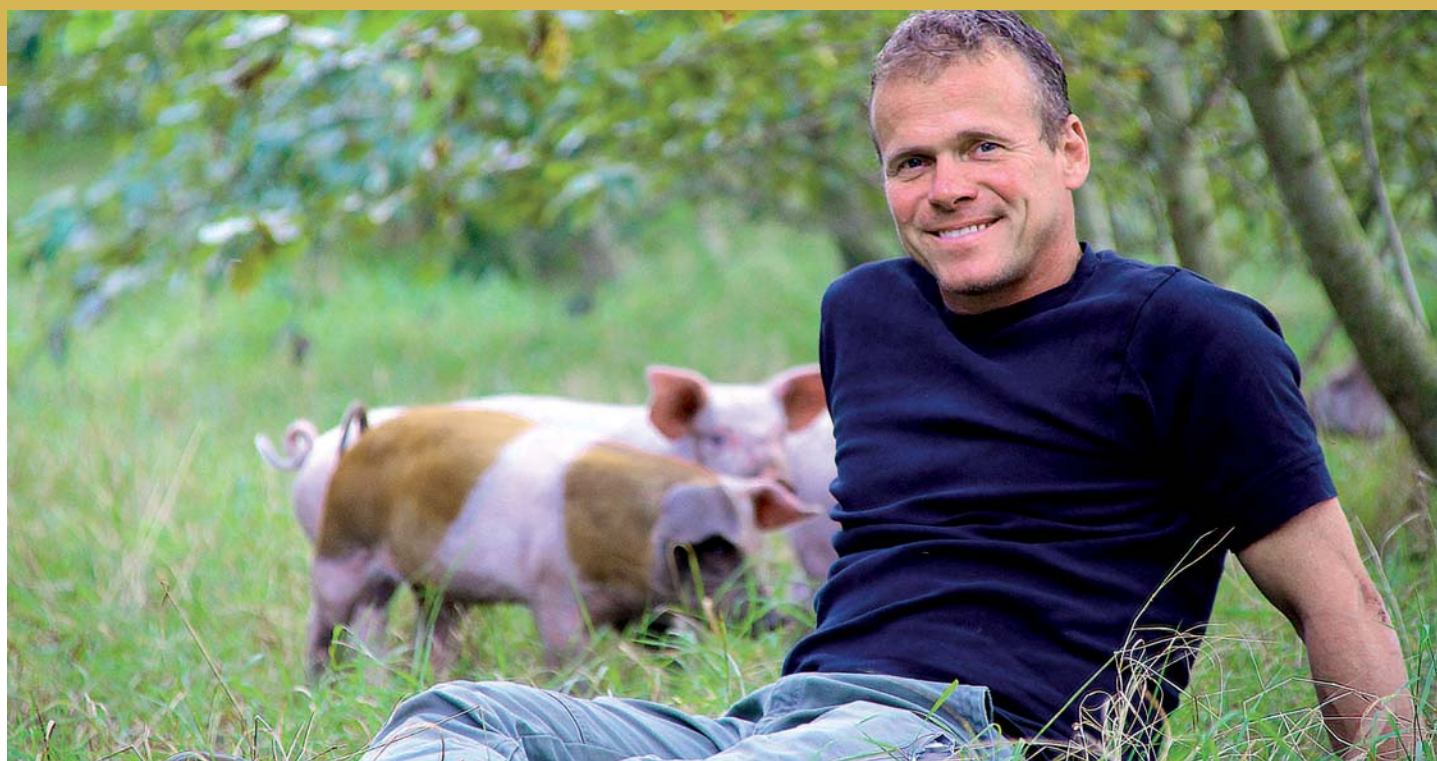
Hestbjergs grise nyder godt af fire tiltag, som bygger oven på kravene i økologireglerne:

- Tilplantning med skov på faremarkerne
- Grisene fravænnenes først efter 10 uger
- Slagtesvinene har adgang til wellnesafdeling med lyngflis
- Slagtesvin får grovfoder med økologiske rodfrugter

Organic Pork A/S

Da Friland ikke ville samarbejde om Poppelgrisen, forlod Bertel Hestbjerg i 2016 Danish Crown og dannede sammen med Karsten Dejbjerg Kristensen fra Tamaco og Leo Grønvald fra slagteriet DanePork afsætnings-selskabet Organic Pork, hvor de hver ejer 1/3.

200 af Hestbjergs ugentlige produktion på 500 slagtesvin bliver solgt som poppelgrise til Coop. Resten sælges til foodservice og kunder i ind- og udland.

allerbedst, så der er masser af held og god timing i det, men selvfølgelig skal man have de rigtige ideer, for at man kan blive heldig, siger Bertel Hestbjerg, som hver uge leverer 500 wellnessgrise til slagtning hos DanePork i Store Lihme.

Markant faldende priser på økologisk svinekød, høje foderpriser og nu senest en sygdom blandt grisene på den ene af ejendommene, der vil kræve ét års produktionsstop, illustrerer tydeligt, hvor hurtigt tingene kan ændre sig.

BERTELS OPSKRIFT PÅ SUCCES

Det er hustruen, Marianne Fløe Hestbjerg, som har ansvaret for kommunikation, hjemmeside og HR, og ifølge parret er det vanskeligt at sætte tal på værdien af hendes arbejde, men der er ingen tvivl om, at man med en mere direkte forbrugerkontakt skal være villig til at prioritere ressourcer til kommunikation.

Nogle af de vigtigste ingredienserne i Hestbjerg-familiens opskrift på økonomisk bæredygtig innovation omfatter: Dygtige medarbejdere, omstillingsparathed, evnen til at skabe et produkt med en god historie og modet til at søge nye veje.

Disse skal krydres med den rigtige timing, lidt held og en transparent og troværdig produktion, som kunderne har tillid til.

- Jeg tror, at en af grundene til, at vi har

fået succes, er vores åbenhed. Vores fortællinger skaber troværdighed, når kunderne kan se, at poplerne og wellness-initiativerne reelt gør en forskel i forhold til grisenes trivsel. Vi vil gerne fortælle, at der er dage med solskin på faremarken, men at det også kan regne i flere uger i træk. Det skaber forståelse hos kunderne for, at ved vores produktion er der en meromkostning, og forbrugerne kan altid komme på besøg, siger Marianne Fløe Hestbjerg.

ET KOMPLEKST REGNESTYKKE

- Det betyder meget for os at have nogle dygtige folk omkring os. De har alle et stort ansvar, men de har også stor frihed, og vi bruger megen tid på at sikre, at medarbejderne har det godt og trives socialt, siger hun.

- Hvis der er noget, som jeg har været god til med produktion på otte adresser, er det at give medarbejderne frihed, og jeg kommer kun ud på flere af gårdene hver anden uge. Vi kunne slet ikke have det samme set up, hvis jeg hele tiden skulle holde øje med alle detaljerne, supplerer Bertel Hestbjerg.

Han forklarer, at økonomien bag poppelgrisen er et komplekst regnestykke, som skal tage højde for, at den sene afvæjning medfører færre sygdomsproblemer, mindre medicinforbrug og færre mistede grise. Til gengæld levner konceptet kun plads til 1.500 søer mod

BERTEL HESTBJERG HAR ALDRIG FORTRUDT, AT HAN TOG EN CHANCE OG DROPPED DE TRYGGE RAMMER SOM LEVERANDØR TIL FRILAND FOR AT OPBYGGE SIT WELLNESS-KONCEPT FOR ØKOLOGISKE GRISE.

tidligere 2.000, og den længere dieperiode sænker antallet af fravænnede grise pr. årssø med 12,5 pct. Dertil kommer udgifter til træer og lyngflis m.m.

Marianne Fløe Hestbjerg ser sin mand som lidt af en Duracell-landmand, der har vanskeligt ved at sidde stille og som konstant spejder efter nye løsninger.

Aktuelt arbejder han sammen med Henrik Bovbjerg fra Give for at etablere en økologisk avlsbesætning med Topigs Norsvin sopolte, som efter deres mening har en mere velegnet genetik til økologisk produktion.

- Nu er vi kommet i en positiv situation, hvor vi har masser af muligheder, men der er også risici. Samlet set tror jeg dog, vi står stærkere. Vi har noget, der er lidt unikt i forhold til både sporbarhed og produktionsforhold, og er nu i en situation, hvor vi kan arbejde med det, der interesserer os allermost; grisenes velfærd og kommunikationen til forbrugerne.

KUN DØDE FISK SVØMMER MED STRØMMEN

Selvforsyning med foder og sæsonkælvning bidrager til en sund økonomi på Houdam

Tekst og foto: Jakob Brandt

Fra en ferielejlighed, som er indrettet på et gamlet høloft på Houdam, har feriegæsterne via en stor glasrude direkte udsigt til malkekøerne nede i stalden. Det er en meget populær detalje, men det er ikke den eneste grund til, at gården er et besøg værd.

For mens turisterne skaber både kærlighed og liv og bidrager væsentligt til gårdens indtjening, er det stadig det gode håndværk i mark og stald, som kombineret med en høj selvforsyningsgrad er hovedårsagen til gårdens sunde økonomi, forklarer Inga Jeppesen.

Hun har ansvaret for at håndtere gårdens gæster, mens hendes mand, Jens Peter Jeppesen, og gårdens to-tre ansatte deles om arbejdet i landbruget, som de seneste tre-fire år har skabt en stabil bundlinje med et plus på ca. to mio. kr.

- Vi driver en rigtig familiegård, forklarer parret, som har fem børn og nyder det liv og den dialog, det giver at have gæster på gården.

I TOPPEN AF KVÆGNØGLEN

Nøgletallene fra Houdam har de seneste år manøvreret gården helt op i toppen over landbrug med det højeste dækningsbidrag i Kvægnøglen blandt

medlemmerne af Lemvigegnens Landboforening.

- Men når skattevæsnet og en grisk bank har fået deres, kan vi stadigvæk godt føle os lidt fattige, griner Jens Peter Jeppesen, som endnu ikke er færdig med at afdrage på de renteswaps, som banken for godt ti år siden lokkede parret til at investere i.

- Det gav os en del søvnløse nætter, siger Jens Peter Jeppesen, som derimod aldrig har fortrudt, at parret i 2005 valgte at skifte fra Arla til Thise Mejeri.

- Det tiltaler os mere at levere til et mejeri, som arbejder helt og holdet for økologi.

Skiftet har også sat et positivt aftryk på bundlinjen – både i form af en bedre afregning for mælken og fordi dyrene nu afsættes via Thise & Ko-konceptet, som giver en bedre afregning, end da Friland aftog dyrene.

SELVFORSYNENDE MED FODER

- Det har altid været vores filosofi, at gården skal være bæredygtig, og vi har været stort set selvforsynende med foder i syv år. Det er der en god sikkerhed og tryghed i, siger den vestjyske økolog, som har det godt med at være uafhængig af importeret protein.

- Hvis du vil have en stabil økonomi, skal der være harmoni mellem mark og besætning. Baserer du derimod dit landbrug på indkøbt foder, risikerer du hurtigt at ende i lommen på nogle købmænd, advarer han.

Foderstrategien går ud på at give dyrene mest muligt frisk foder.

- Vi mennesker vil også helt have friske

grøntsager frem for konserves. Køer har det indiskutabelt på samme måde, siger Jens Peter Jeppesen, som også har reduceret brugen af mineralblandinger, da han mener, de stort set er lige så overflødige som de vitaminpiller, han selv droppede for mange år siden, men det kræver, at køerne får et varieret foder.

LAVE MASKINUDGIFTER

For at få den optimale udnyttelse af foderet investerede Houdam og en nabo for seks år siden i en af landets første mobil Bulldog toaster, og det har været en god investering.

- Vi lejer den også ud til andre, og den har allerede tjent sig selv ind, og der er stadig 5-10 år mere i toasteren, siger Jens Peter Jeppesen, som sætter en ære i at købe maskiner, som han selv kan vedligeholde og benytter, indtil de er stort set slidt op.

Houdam er ikke den oplagte destination, hvis man er vild med nye maskiner, da driften bygger på en lidt forsigtig investeringsstrategi.

- Min nyeste traktor er 10 år, og den gamle Ford er 27 år, og vi har nogle af de laveste udgifter til maskiner pr. kg foder, siger Jens Peter Jeppesen, som generelt har meget fokus på at minimere gårdens omkostninger.

KVÆGNØGLEN ER ET VIGTIGT VÆRKTØJ

Sidste år høstede Houdam ca. fem ton hestebønner/ha, og gårdens resultater i marken og i mælketanken, hvor køernes gennemsnitlige ydelse sidste år landede på 9.785 kg, inspirerer kollegerne.

- Vi kan se, at mange af dem nu er ved at skifte om til proteinafgrøder som

hestebønner, siger Jens Peter Jeppesen, som fremhæver tallene fra Kvægnøglen og kollegaernes erfaringer som nogle af hans vigtigste inspirationskilder.

- Der er altid ting, du kan forbedre på bedriften, og det er billigere at lære af andres fejl end af egne, men hvis man går i andres fodspor, kommer man aldrig foran.

SÆSONKÆLVNING GIVER SUNDE DYR

- Jeg har aldrig været bange for at gå foran. Vi har lavet mange skøre ting her på gården, og det er ikke alt, som er gået godt, erkender Jens Peter Jeppesen.

Et af de rigtig gode initiativer var dog beslutningen om at omlægge til sæsonkælvning.

- Vi bruger sæsonkælvning, fordi det giver sundere dyr. Når folk spørger til problemer med diarré, spørger jeg. Diarré, hvad er det? Vi har ikke behandlet for diarré i tre år, siger Jens Peter Jeppesen. Han er overbevist om, at de flotte tal for dyrenes sundhed i form af et lavt sygdomstryk både er et resultat af en foderstrategi og det forhold, at køerne kun kælv fra midt i maj til udgangen af juli.

FULD FOKUS I KORT TID

- Det er en stor fordel, at vi kan nøjes med at holde fuld fokus på kælvning i en kort periode af året, og det er den periode af året, som er optimal for dyrene, da der er masser af frisk foder med masser af vitaminer, siger Jens Peter Jeppesen.

Det giver de optimale betingelser for både ko og kalv, og rekorden er otte kalve på 12 timer. Sidste år bød på 154 kælvninger, hvoraf de 14 resulterede i tvillinger.

- Vi bliver helt euforiske, når vi får årets første kalv i midten af maj, siger Jens Peter Jeppesen, der betegner sig selv som nutidens husmand.

I ØJEBLIKKET FODRER JENS PETER JEPPESEN SINE MALKEKØER MED EN FODERBLANDING, DER BESTÅR AF 1,8 KG HESTEBØNNER, 5 KG HAVRE OG 41 KG GRÆSENSILAGE.

HOUDAM

Gården har været i slægten Jeppesens eje siden 1864

Omlagt til økologi i 1995

Areal: 237 ha, hvoraf 120 er lejet

Besætning: 162 årskøer

Ydelse: 9.785 kg pr. ko

Andre dyr: 5 heste, 3 grise, et mindre antal høns og kaniner samt tre påfugle

Gården råder over to ferielejligheder med plads til i alt 12 gæster

HESTEBØNNERNE BLIVER TOASTET VED 120-130 GRADER, SÅ KØERNE BEDRE KAN OPTAGE PROTEINERNE.

BEDSTE ØKOLOGISKE HÅNDVÆRK

Fredag den 9. marts 2018 kårer repræsentanter fra hele den økologiske branche vinderne i konkurrencen om det bedste økologiske håndværk inden for de fire kategorier. Hele dagen kan deltagerne stemme ved arrangementet i Vingsted Hotel og Konferencenter.

JORDFRUGTBARHED GENNEM RECIRKULERING

De nominerede i denne kategori arbejder med at opbygge jordens kulstofindhold og med at tilbageføre næringsstofferne til jorden. De forbedrer deres jord ved at tilføre komposteret, organisk 'affald'. Arbejdet med komposten er et vigtigt tiltag på bedriften; men også et område, som kræver viljen til at eksperimentere sig frem til de rigtige løsninger.

NATURTILTAG PÅ BEDRIFTEN, DER UNDERSTØTTER BIODIVERSITETEN I DEN VILDE FLORA OG FAUNA

60 pct. af Danmarks samlede areal er opdyrket - det er noget nær verdensrekord og levner ikke megen plads til de planter og dyr, som ikke er en del af landbrugsproduktionen. Hvordan skaber vi plads til de vilde dyr og planter på den enkelte ejendom? Tre nominerede har taget initiativer, som gavner naturen, på deres ejendomme.

KLIMATILTAG DER DUR

Bønder, boliger og biler er de næste, der skal inddrages i kampen mod klimaforandringerne. Hvorfor ikke komme politikerne i forkøbet og frivilligt sænke gårdens klimaaftryk? Mange tiltag gavner oven i købet landmandens økonomi lige så meget som klimaet. Tre nominerede har hver især taget hånd om klimabelastningen på deres ejendom.

ØKONOMI I ØKOLOGI

Hvad er høje mælkeydelser eller store markudbytter mod et godt dækningsbidrag? De tre nominerede i denne kategori har alle lettet foden fra speederen og taget sig tid til at beregne, hvor meget det koster dem at producere mere. De har en god forretning på deres gårde. Og de fortæller, hvad der skal til, hvis man vil have samme resultat.

Godt økologisk håndværk 2018 er del af projektet Markeds-vækst kræver forbrugertillid til de økologiske landmænd og produkter. Projektet har fået støtte fra Promilleafgiftsfonden for landbrug.

Fra medio marts 2018 kan du via hjemmesiden okologi.dk se, hvem der vandt. Glæd dig også til at se film om vinderne senere på året via Økologisk Landsforenings hhv. hjemmeside, youtube-kanal og facebookside.